

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnének.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A jogi szakoktatás reformja s a jogakadémiák sorsa.

II.

Dolgozatom e második részében a vallás-és közoktatásügyi miniszternek a jogi szakoktatásügyre vonatkozó *reformterveit* ohajtom ismertetni s ez ismertetés kapcsán bíráló észrevételeimet is megtenni, s néhány javítást, pótlást ajánlani.

A nevezett miniszternek ez irányban legutóbb elfoglalt hivatalos álláspontját az *az előadói tervezet* képezi, melyet „az elméleti jog- és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról” szóló, s általa majdan benyújtandó törvényjavaslat alapjául készítettett, f. 1902. év elején hírlapok útján is közzétett, az egyetemeknek, a jogakadémiákat fentartó felekezeti főhatóságoknak, a miniszter közvetlen rendelkezése és vezetése alatt álló, vagy vele közvetlenül érintkező jogakadémiáknak, a kir. ítélőtábláknak s a jogélet több más kiváló tényezőjének újabb megvitatás végett megküldött.

Azonban fejtegetéseimben tekintettel leszek a kérdés 1891., 1893., 1899. évi fejleményeire, az ide tartozó különféle munkálatokra (az egyetemek, az ev. ref. egyház konventje, illetőleg tanügyi bizottsága által készítettettek) s az ezek végeredményét felölelő, dr. Csorba Ferenc osztálytanácsos által 1899-ben a közoktatásügyi miniszterhez intézett-jelentés alakjába foglalt kiváló munkálatra.

Természetesen mind e lap jellege, mind a rendelkezésre álló tér aránylagos rövideget követel, a mely követelésnek annál inkább engedelmeskedem, mert hisz az egész tárgyat részletesen külön füzetben is fel fogom dolgozni.

1. Előző közleményemben kifejtettem, statisztikai adatokkal is igazoltam, hogy jogi szak-

oktatásunk legégetőbb bajai: a *budapesti egyetemnek hallgatókkal, vizsgálatokkal, szigorlatokkal, a kolozsvárinak szigorlatokkal való túlterhelése*.¹ Ilyennek ismerte fel e bajt a közoktatási miniszter is. A másik visszasság, a min égetőn kell segíteni, a *jogi képesítés sokféle-sége s egyenlőtlensége*.²

A reform első követelményei tehát: *decentralizáció, s az elméleti jogi képzettség bizonyításának egyszerűsítése*.

A miniszter 1902. évi tervezete, melyet ezentúl röviden csak *Tervezet* néven fogok említeni, mindkét követelménynek teljes mértékben megfelel.

A decentralizációra nézve kétféle utat választhatott. Ugyanis vagy tisztán az egyetemeknek adja meg az elméleti képesítés jogát; vagy bizonyos szigorú feltételek kikötése mellett a vidéki jogakadémiák közül is azokat, melyek az ez iránt felállított követelményeknek megfelelnek, hasonló jogosítvánnyal ruházza föl s ezek mellett is szervez államvizsgálati bizottságokat.

Az első módozat mellett még 3—4 egyetemre lett volna szükség, holott a meglévő kettő teljes kiépítésére s felszerelésére sem rendelkezünk elég pénzzel, mert a zárószámadások feleslegeiből alakult államkincs úgy látszik, nem kulturális feladatok megoldására van szánva. Any nyiban nem is égetően szükséges új egyetemek felállítása, mert valódi túltömöttség csak a jogi karon észlelhető. A levezetést *tehát a kellően*

¹ Noha a kolozsvári egyetem veszedelmesen közeleg a joghallgatókkal való túlterhelés felé is, mert hisz az 1901/2. tanév első felében a jog és államtud. kar hallgatóinak összes száma már felülhaladta az 1000-et.

² Az ügyvédi és bírói praxis megkezdéséhez a jog- s államtud. két államvizsgálat, vagy egy jogtudom. szigorlat, — az ügyvédi oklevél megszerzéséhez a jogi doktori oklevél kívántatik, ami azonban a bírói vizsgálatnak *nem* előfeltétele. Közigazgatási és pénzügyi pályákra elméleti előképzettség; az államtud. államvizsgálat, vagy ugyanilyen, avagy jogtud. doktorátus, esetleg ügyvédi oklevél. Árvaszéknél jogtudom. államvizsgálat.

szervezett jogi karok eszközölhetik. Ámde ilyeneket nem szükséges az államnak újonnan létesíteni, mert a történelmi fejlődés létrehozta őket, csak a már több, mint negyedszázada tartó helytelen közoktatásügyi politika miatt nem voltak képesek megerősödni s feladatuknak minden tekintetben teljes színvonalára emelkedni. De hogy a sok ellenséges körülmény között élnek, s még aránylag jelentékeny fejlődést s bizonyos virágzást is mutatnak, ez nagy „vis vitalis“-ok mellett bizonyít.

A szükséges állami felügyelet, ellenőrzés, irányítás feltetelei is adva vannak. Hiszen 10 jogakadémia közül 5 az állam közvetlen rendelkezése s vezetése alatt áll;¹ a tanterv, tanrend, a vizsgálati és képesítési szabályok teljesen azonosok a protestáns jogakadémiákon is. Hogy az állam az állami hivatalokra, közéleti pályákra való képesítés jogát csak oly további feltételek mellett adja meg, melyek a tanítás és tanulás teljes tudományos színvonalát, az alkalmazandó mérték igazságos szigorát kétségtelenül biztosítják s a felekezeti szellem túltengését kizárják: ezt természetesnek fogja minden elfogulatlanul gondolkozó ember találni.

S a reform ez a módozata még más két irányban is üdvös gyümölcsöket terem.

Nevezetesen megoldja a jogakadémiák régióta vajdó kérdését, és pedig úgy, hogy nem eltörli s megsemmisíti a vidéki tudományos élet intézményeit, hanem megízmosítja, mi által hozzájárul a magyar közművelődés általános emelkedéséhez, s részben segít tudományos életünk Budapesten összetorlódott túltengő központosításán.

Továbbá — s ez nem alárendelt fontosságú kérdés a mi viszonyaink között — nem akarja egy, ha még oly jelentékeny, de az állampolitika céljából mégis csak részlet-kérdést képező reform ötletéből kerülő úton megtámadni, sőt megsemmisíteni a bevett vallásfelekezetek történelmileg fejlődött és alaptörvényekben elismert ama jogának egyik főelemét, mely szerint alsóbb, — közép — és felsőbb iskolákat tarthatnak fen. Holott ha a jogakadémiák az államvizsgálatartás jogát nem kapják meg, mind a katolikus, mind a protestáns intézetek becsukhatók, s tényleg foszlányokba lett volna tépve az 1791 : XXVI. törvénycikk 1. §-nak 5. pontja.

A radikális állambölcsező eszményképét bizonyára a közoktatásügy kizárólagos államosítása képezi; az államélet hajójának bölcs kormányzója számol a való élet viszonyaival, s új-

¹ A kir., a kir. kath. jogakadémiák, s lényegileg az érseki s püspöki róm. kath. joglyceumok is.

tásaiban is tiszteletben tartja a fokozatosság elvét s a történelmileg szerzett jogokat.

Teljes elismerés illeti közoktatásügyi kormányunkat, hogy e fontos kérdésben újabb kulturharcot fel nem idézett. Jól mondja a tervezet: „Az alkotandó reformnak olyannak kellett lennie, hogy annak keretében — az államvizsgálathoz fűződő nagy és közvetlen állami érdekek legteljesebb kielégítése mellett — a felekezeti tanügynek törvényen alapuló jogos igényei továbbra is érvényesülhessenek.“ De éppen a jogakadémiát fentartó két nagy keresztyén, u. m. a róm. kath. és protestáns egyháznak adott eme jogelismerés mellett az állam részéről figyelemben tartandó két szempont is elismerést igényel. A *Tervezet* szerint „az egyik szempont az, hogy az új államvizsga belső szervezeténél, különösen pedig az egyes vizsgák eredményének megítélésénél az állam ingerentiája a minősítéshez fűződő állami érdekeknek megfelelő hatályossággal érvényesüljön. A másik szempont pedig az, hogy az új államvizsga színvonala olyan legyen, hogy az eddigi legmagasabb minősítő vizsgának, jelesül a jogtudományi tudori foknak elméleti értékét teljesen és kétségtelenül pótolja, sőt egyik, vagy másik irányban még emelje is.“

De ez az egyébként is körültekintő, okos megoldás az állami pénzügyek szempontjából nagyon gyakorlati is. Az állam a két egyetemen kívül kap tiz, esetleg — ha egyik — másik megszűnnék — kevesebb jogintézetet, melyek dologi s személyi kiadásait nem viseli, vagy csak nagyon kis részben. Ha tehát életbe lépteti is az államsegély elvét az erre szoruló nem állami jogakadémiákra, ami annál igazságosabb, mert ez intézetek első sorban mégis az állam s társadalom részére szükséges elemek kiképzését teljesítik, még akkor is százezreket és százezreket takarít meg e reform az államkincstár részére.

Éppen azért nem tartom elfogadhatónak a budapesti egyetem amaz álláspontját, mely alapjában véve a jogakadémiák teljes lenézésével azonos, s perhorreskálja a felekezeti jogakadémiák államsegélyezését (ez főleg a protestáns jogakadémiáknak szól), s fél a felekezeti szellem és befolyástól túltengésétől. (A mi pedig a budapesti egyetemen ma *bizonyos* irányban buján tenyészik.) Minthogy föl sem tétélezhető a budapesti egyetem jog- és államtudományi karának illusztris testületéről, hogy véleményük nyilvánításában a központosított vizsgálatok és szigorlatok bőséges pénzügyi eredményéhez való ragaszkodás vezette volna: vagy azt kell feltételeznünk, hogy a helyzetet egészen félreismerte, vagy

azt, hogy ebbeli véleménye másként alakult volna, ha protestáns jogakadémiák nem lennének.

Pedig ha ezek a protestáns jogakadémiák tudományban, szigorúságban, fegyelemben valóban oly gyengék lettek volna is, aminőknek az irányzatos rosszakarat kikiáltotta őket, — holott e rágalmakat fényesen megcáfolják az e lap 6. számában 79. lap jegyzetében közölt hivatalos statisztikai adatok: még akkor sem lehetne megtagadni tőlük azt, hogy a nemzeti érzést, a történelmünk iránti kegyeletet, a sajátos, de a modern korban is életképes intézményeinkhez való ragaszkodást, a jog, törvény és igazság, a szabadság eszméihez való szent ragaszkodást hűen ápolták.

Hogy az állam mai hatalma, ingerenciája, s a Tervezetben érvényesülő befolyása mellett a felekezeti szellem túlságos érvényesülésétől való félelem éppen a protestáns akadémiákat illetőleg *agyrémnél*, vagy *ürügynél* nem egyéb, azt fényesen bizonyítja Csorba Ferenc 1899. évi jelentésének 47—49. lapján, s habár az érvelésében felhozottak azóta némileg módosultak is: az egész nagyban s egészben az igazságnak felel meg. De a kolozsvári egyetemnek a *nemzetiségi befolyás* fokozódásától való félelme is alapnélküli. Itt ugyanis az a kiindulási pont, hogy majd a szászok, románok, szerbek is állítanak „megfelelő” jogakadémiákat. Ha a törvénybe felvétetik, hogy a *Tervezetben* foglalt feltételek teljesítése mellett csak a meglévő jogakadémiák ruháztatnak fel az államvizsgáztatás jogával: *ezután keletkezők pedig csak külön kormányi engedély, vagy éppen törvényhozási intézkedés alapján kaphatják meg ezt a jogot, a félt nehézség el van hárítva.*

Éppen azért a kormány Tervezetének a jogi képzés decentralizációjára vonatkozó terveit, a megfelelő jogakadémiáknak államvizsgáztatási joggal való felruházását, egységes képesítést adó államvizsgálat létesítését teljes meggyőződésemből helyeslem.

Mert a javaslat abban a tekintetben is megfelelő intézkedéseket tartalmaz, hogy *egységes képesítést adjon a gyakorlati életpályákra*, s megszünteti az e téren uralkodó zűrzavart és sokféleséget. E célt az u. n. *egységes államvizsgálat*tal akarja elérni, amely azonban éppen csak a mondott értelemben, vagyis azonos elméleti képzettség igazolása tekintetében egységes, különben maga is két részből áll, u. m. *jogtudományi* s *államtudományi* államvizsgálatból. Ennek sikeres letétele az előfeltétel az ügyvédi, bírói, közigazgatási és pénzügyi gyakorlatra. Az e pályákon megkívántató gyakorlati

ismeretek elsajátításának igazolására ott vannak a külön gyakorlati vizsgálatok.

2. Szóljunk tehát ezen u. n. *egységes államvizsgálat berendezéséről.*

Az alkotó részei között első sorban leteendő *jogtudományi vizsgálat* a tételes magán- és büntetőjogi tárgyak körül szerzett elméleti ismeretek igazolására hivatott. Tárgyai: a magyar magánjog, kereskedelmi, váltó-, törvénykezési-, büntetőjog és bünvádi eljárás. Ennek sikeres letétele után következik az *államtudományi államvizsgálat*, — az állam — és társadalmi tudományokból adandó tudományos próbatétel. Tárgyai: a politika alkotmánytani része a magyar közjoggal, a politika kormányzattani része a magyar közigazgatási joggal, az államgazdaságtan a magyar pénzügyi jog főbb elveivel, a társadalmi gazdaságtan a statisztika főbb elveivel. Csak a két vizsgálat sikeres letétele adja meg a gyakorlati pályák gyakorlati éveinek beszámítására vonatkozó képesítést.

E kettős vizsgálatban felölelt tudománykör kielégítő s megnyugtató; a *jogbölcsészetet* sajnosan nélkülözzük benne, mely az alapvizsgálat tárgyai közé elvont természeténél fogva csakugyan nem való volt, de az államtudományi államvizsgálatban méltán helyet foglalhatott volna. Elejtése valószínűleg még inkább csökkenteni fogja joghallgató ifjúságunk bölcsészeti képzettségét. E tekintetben dicséretes kivételt azok a jogakadémiák fognak képezni, melyek a kötelező kollokviumok segítségével a jogbölcsészetből is alapos tudást követelhetnek. *Előre is felhívjuk ebbeli fontos feladatuk hű teljesítésére a protestáns jogakadémiákat.*

Azt a megjegyzésemet sem hallgathatom el, hogy én részemről helyesebbnek tartanám, *ha a sorrendben az államtudományi államvizsgálat volna az első.* Mert a tételes jogtudományok az állam s társadalom alapismeretét feltételezik. Továbbá a jogtudományi vizsgálat tárgyai kizárólag olyanok, hogy a gyakorlati élettel a legszorosabb összefüggésben állanak. Az a jelölt, ki már néhány hónapot, vagy egy félévet a gyakorlatban is töltött, dacára az államvizsgálat elméleti jellegének, sokkal jobban feltudja dolgozni a vizsgálat anyagát és megfelelőbb eredményt mutathat föl.

Azonkívül nekem különleges okom is van e fordított sorrend sürgetésére. Nézetem szerint az egyik államvizsgálat és pedig természetesen az államtudományi — paedagogiai okokból, — a négy évi tanfolyamba veendő be s a hatodik félév végén, vagy hetedik elején teendő le. Miért? Azt később indokolom. De e javaslatom mellőzése esetén is helyesebb a fordított sorrend.

3. A vizsgálatra bocsátás előfeltétele a *végbizonyítvány*; ezt pedig csak azon hallgató nyerhet, a ki a tanulmányi rend szabályainak megfelelőleg hallgatta a jog- és államtudományi tárgyakat, vagyis a *tanfolyam hallgatása nélküli vizsgálatok teljes eltörlését* tervezi a kormány. A végbizonyítványok kiadására pedig csak a budapesti és kolozsvári egyetem, a kir. jogakadémiák, vagy pedig „*megfelelően szervezett*” valamely más magyarországi jog- és államtudományi kar nyernek a *Tervezet* szerint jogositványt. Ez utóbbiak alatt a ma fenálló érseki s püspöki joglyceumokat, meg a protestáns jogakadémiákat kell érteni.

Azok a jogakadémiák, melyek ily módon „*megfelelőknek*” nem találtak, tulajdonképpen magánintézetek színvonalára süllyednek, s hamarosan megszűnnek, mert ha államilag érvényes végbizonyítványt nem adhatnak, akkor hallgatóságuk sem lesz.

A reform ez intézkedése a javaslat egyik sarokpontja, s oly közvetlenül érinti a protestáns autonómiát a felsőbb oktatás ügyében, mint az 1883 : XXX. törvénycikk érintette a középiskolai tanügy tekintetében. Ha törvénytényé válik, a *Tervezet* 5. §-a dönt a *fenálló protestáns jogakadémiák sorsa felett is. Ennek a §-nak tehát nagyon jól kell megcsinálva lennie, hogy elfogadható legyen.* És sietek kijelenteni, hogy jól is van megcsinálva, s alkalmas arra, hogy a jogakadémiák versenyképességét fokozza, tanári karának, vizsgálatainak színvonalát az állam által méltán megkívánt magaslatra emelje. Azonban egy pár lényeges pótlást mégis okvetlenül szükségesnek találok.¹

Ugyanis a jegyzet c) pontjában foglalt kötelező feltételt annyiban még szabatosabbá kellene tenni, hogy a jogakadémiák előadó tanárai az általok előadott főtárgy valamelyikéből bírjanak egyet. magántanári képesítéssel; ha más tárgyból volnának habilitálva, rendes tanárokul választhatók, de záros határidő alatt tartozzanak magukat előadott főtárgyaik valamelyikéből ha-

¹ Ez a fontos 5. §. így szól: „Megfelelően szervezettnek azon jog- és államtudományi kar tekintetik, amelynek fentartó hatósága igazolja: a) hogy a tanszékek megfelelnek a kir. jogakadémiákon szervezett tanszékeknek; b) hogy a kir. jogakadémiákra érvényes tanulmányi rend szabályait teljességgel követi; c) hogy a tanulmányi rendben megállapított összes kötelező tárgyakat oly egyetemi magántanárok tanítják, kik képesítésüket a budapesti, vagy kolozsvári egyetemen szerezték, d) hogy a tanárok javadalmazása és az intézet egyéb szükségleteinek fedezése állandóan biztosítva van. A e) alatti feltétel nem vonatkozik ama tanárookra, kik e törvény életbelépése idejékor már legalább 10 éven át megszakítás nélkül alkalmazásban vannak. Átmenetileg e törvény életbelépésétől számított 5 éven át a vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedheti, hogy tanárokul ideiglenes minőségben oly jog-, vagy államtudományi doktorok is alkalmaztassanak, akik a c) alatt megállapított minősítéssel ugyan nem bírnak, de annak záros határidő alatt való megszerzésére köteleztetnek.

bilitáltatni; kötelező melléktárgyaknál, pl. államszámviteltan, bányajog, törvényszéki orvostan e feltétel nem kívánható. *Továbbá a felekezetek megnyugtató s a kormányönkénty elkerülése végett magában a törvényben meg kell állapítani a képesített egyet. magántanárok minimális számát, s ez a Csáky-féle tervezetnek megfelelőleg 8-ban volna megállapítható.* Mert különben egy későbbi kormány közvetett uton olyképpen semmisíthetné meg a nagy áldozatokkal berendezett jogakadémiákat, hogy a tanárok számát el nem bírható számra emeli.

A már legalább 10 év óta szolgáló tanároknak nyújtott kedvezmény nagyon méltányos intézkedés. A jegyzetben idézett §. utolsó kikezdését annyiban világosabbá óhajtanám tenni, hogy az ott említett 5 évi időn túl is, valamely rendes tanszék megüresedése esetén a jogakadémiát fentartó hatóság ideiglenesen, az egyet. magántanári képesítés záros határidő alatti megszerzésének feltétele mellett olyankor is alkalmazhasson jog-, vagy államtudom. doktort, midőn megfelelő egyetemi magántanár választható nem volt. Ezt az állam is megteszi.

E módosítások mellett a *Tervezet* 5. §-a teljesen biztosítja az államot és a felekezeteket is jogos igényeiket illetőleg s a kívánatos decentralizáció egészséges alapját képezi.

Reményelem, hogy a jogakadémiák államsegélyezését illetőleg azt az álláspontot, melyet Csorba Ferenc 1899-ben kifejtett, ma sem ejtette el a kormány, mert az teljesen helyes felfogás. A protest. jogakadémiák államsegélye, mint már mondtam, annál jogosultabb, mert első sorban állami feladatot teljesítenek.

Sok hang amelkedett amellett, hogy a jogakad. tanári fizetések minimumát a törvény állapítsa meg. Ezt nem vette föl a kormány javaslatába, nyilván a protest. autonómiára tekintettel, noha azt jobban ily rendelkezés sem érintené, mint maga az egész reform. E követelményt sem kellene, csak azon jogakadémiákra vonatkozólag felállítani, melyeket fentartó hatóságuk „megfelelően” szervezettnek óhajt elismertetni. Volenti non fit injuria.

4. Az államvizsgálatok színvonalát a vizsgálóbizottságok berendezése által akarja a kormány biztosítani. Ennek következtében, bár elismeri s új javaslatában egyenesen ki is domborítja az államvizsgálat *elméleti* jellegét, mégis kiveszi azokat a quadriennium keretéből, sőt bizonyos tekintetben függetleníti magától a jogi tanintézetektől is. Ugyanis nem az egyetemeken, vagy jogakadémiákon, hanem csak ezek székhelyén szervezi a vizsgálati bizottságokat, illetőleg az utóbbiak közül csak a kir., s az 5.

§. szerint „megfelelőknek“ elismert jogakadémiák székhelyén. A bizottság élén áll egy elnök, kit a vallás- és közoktatásügyi-miniszter az igazságügy-miniszterrel egyetértőleg 3 évre nevez ki, a tagok ugyanily módon egy évre nyernek megbízást. Tagokul kinevezendők az illető jogi tanintézet összes oly rendes és rendkívüli tanárai, kik az államvizsgálatok tárgyait adják elő, továbbá szükség esetén nem tanár egyének is, kik egyetemi magántanári képesítéssel bírnak, vagy a gyakorlati jogélet terén kitűntek. A vizsgálati bizottság a szükséghez képpent albizottságokra („vizsgabizottságok“) oszlik s ezek élén külön elnök („vizsgabizottsági elnök“) áll, egy évre kinevezve.¹ A „vizsgabizottságok“ 5 tagúak. Sem államvizsgálati elnökül (fő vagy intéző elnök), sem „vizsgabizottsági“ (albizottsági) elnökül az illető jogi kar előadó tanára ki nem nevezhető más intézethez azonban igen. A tervezet szerint tehát úgy áll a dolog, hogy az elnök sohasem tanár, vagy legalább nem az illető intézet tanára, a többi négy tag mind tanár is lehet, de legalább kettőnek tanárnak kell lennie. Esetleg tehát csak két tanár van a bizottságban az az kisebbséget képeznek, holott maga az Indokolás is a tanár-elemnek akarja a túlsúlyt biztosítani.

Szerintünk, mert elméleti, iskolai vizsgálatról van szó, nem kellene külön választani az intézettől; az államvizsgálati jelleg másban áll, abban, hogy megtartására a jogot az állam adja, s csak a szerinte megfelelőleg szervezett jogi tanintézeteknek adja meg, az állam szabályozza tárgyait s egész rendjét, az állam ad neki képesítő erőt, az állam ellenőrzi s ellenőrizzé is hatásos eszközökkel. De ez mind meg lehet akkor is, ha a jog- és államtudományi karok kebelében szerveztetik e vizsgálat. Franciaországban csak tanárok vizsgáztatnak, s mégis magasabb színvonalon állanak e vizsgálatok, mint a német „Referendar — Examenek“, melyek példája lebegett némileg a Tervezet készítője előtt.

De nem is kívánjuk, hogy tisztán tanárok szerepeljenek ott; legyenek kültagok is, de a tanári elem túlsúlya legyen biztosítva, mert az eddigi államvizsgálatokon is ezek képviselték a magasabb tudományos képzettséget s nagyobb szigort. Azt pedig határozottan elhibázottnak tartjuk, hogy az illető jogintézet előadó tanárai a saját intézetök mellett szervezett vizsgálóbizottságoknál már elvi szempontból semmiféle elnöki tiszttel megbízhatók ne legyenek, legfeljebb más intézeteknél, ahova meg ki nem igen küldhetők,

¹ A Tervezet „vizsgálat“ helyett mindenütt „vizsga“ elnevezést használ, ami a törvény végleges szövegezése alkalmával kiigazítandó.

mert a vizsgálatok határideje összeesik. *Ez a nagy közönség szemében úgy tűnik fel, mint bizalmatlanság a jogtanári kar ellen; a magyar társadalomban a tanári kar tekintélyét még mindig külső eszközökkel is inkább emelni kell, ez intézkedésnek pedig éppen ellenkező hatása volna.*

Ellenben feltétlenül helyeseljük azt a diszkrecionárius jogot, melyet a Tervezet 12. §-a az államvizsgálati és albizottsági elnököknek, s végül a közoktatásügyi miniszternek megad. Ezek vannak hivatva az állam ingerenciáját hathatósan biztosítani.¹ De meggyőződésem szerint a tanár-elnökök is teljes lelkiismeretességgel, a törvény szándékainak megfelelőleg érvényesítenék azt. Különben legjobbnak tartanám, hogy ha e biztosítékon kívül a közokt. kormány egy külön kormánybiztost nevezne ki, aki akkor és azon államvizsgálaton jelennek meg, a mikor s melyiken jónak látja és közvetlen tapasztalata alapján tenne jelentést a miniszternek. Protest. intézeteknek nincs okok ily rendszabálytól félni.

5. És itt számot kell adnunk arról is, miért tartjuk helyesnek azt, hogy az államvizsgálatok egyike a harmadik év végére, vagy fakultative a negyedik elejére legyen téve, és pedig az államtudományi államvizsgálat? Azért mert a magyar ifjúság a tanszabadsággal nem tudott élni, hanem — nagy többségében — visszaélt vele. Bebizonyult, hogy csak akkor és annyit tanulnak, a mennyi a vizsgálatokra okvetlenül szükséges. Tehát ha azt akarjuk, hogy minden évben tanuljanak, minden évben vizsgáznok kell. A két első évre a két alapvizsgálat, a harmadik év befejezéseül az államtudományi államvizsgálat, a tanpálya teljes befejezése utánra a jogtudományi államvizsgálat esnék. *Egyébként mindkét vizsgálatot állami jelleggel, a Tervezetben megírt s általam javasolt módon kellene szabályozni.*

6. Igen fontos kérdés, mely azonban a Tervezetben, megoldást nem nyer, hanem külön miniszteri rendeletnek van fentartva a *tanulmányi rend*, s ebben a tanidő és alapvizsgálatok kérdése. E két utóbbit okvetlenül a törvényben szabályozandónak tartom, a többit a kormány diszkrecionárius hatalmára bízván. A Tervezet indokolása is két alapvizsgálatot tervez. Egészen helyes, de a második alapvizsgálatnak tárgya legyen a közgazdaságtan is, mert ma, a gazdasági eszmék

¹ E diszkrecionárius jog abban áll, hogy ha a „vizsgabizottsági elnök“ az ítélezést túlságosan enyhének találja, nem hirdeti ki a szavazás eredményét, hanem jelentést tesz az államvizsg. bizottság elnökének, ki megvizsgálván az ügyet s meghallgatván a bizotts. tagokat, az illetőt vagy más „vizsgabizottsághoz“ utasítja, vagy a közokt. miniszternek tesz jelentést, ki ugyanezt teheti, esetleg pedig a szavazás eredményét jóváhagyja.

sáramlatok uralkodó korszakában, minden ezt követeli. De legyen tárgya ez anyag az államvizsgálatnak is. Am azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a jogi képzés alaposága főleg két alapvizsgálat mellett 8 félévnél rövidebb tanidőt nem enged.

7. A *Tervezetnek* a tanulmányi rendre s alapvizsgálatokra, egyes tárgyak, illetőleg félévek ismételt hallgatására a régi és új szabályzat képesítő, minősítő hatályának, az eddig megszerzett képesítés erejének elismerésére, a doktorátusnak, mint tisztán tudományos vizsgálatnak rendezésére vonatkozó intézkedéseit örömmel üdvözlöm s helyeslem. Legnagyobb sajnálatomra szolgál, hogy a tér s idő rövidege miatt behatóbban nem ismertethetem. Talán idő folytán erre is találok alkalmat.

Cikkemet azzal végzem, hogy a közoktatásügyi kormányának a jogi szakoktatás terén tanúsított elfogúlatlan, nemes, céltudatos reformtörekvéseért legőszintébb elismerésemet fejezem ki.

Dr. Bartha Béla.

A számok világából.

(Statisztika meg egy kis elmefuttatás.)

(Folytatás)

Most már nézzük azokat az adatokat, a melyek az egyes felekezetek lelkészei által teljesített egyházi funkciókra vonatkoznak, mert az állami anyakönyvek által kitüntetett adatok ezekkel egészíthetők ki karakteristikusan. Az egyes lelkészi hivatalok által beszo- gáltatott és egybeállított adatok az általános hitélet csökkenését nem mutatják, mert a keresztelesek és esketések számának az állami anyakönyvek népmozgalmi számadataival lett egybehasonlítása után kitűnik, hogy az általános egyháziasság uralja a szám adatait. Megkereszteltetett ugyanis az újszülöttek közül római katolikusoknál: 99·98 százalék, a görög katolikusoknál: 97·42 százalék, a görög keletieknél 96·31 százalék, az ev. reformátusoknál: 97·54 százalék, az ágostai hitvallású evangélikusoknál: 98 százalék, az unitáriusoknál 82·2 százalék. Ezek az arányszámok az előző évekkel alig eltérőleg egyeznek, a felettök való kombináció pedig a vallásos érzés éberségét világítja meg, mert ebből láthatólag a ker. szülők gyermekeiket a születés után sietnek megkereszteltetni, s így a keresztelestelenül elhalt kisdedek száma nem növekedik, erre enged következtetni t. i. a fentebb közölt kereszteleési arányszámok magassága.

Az egyházi áldás* jobban mondva esketés igénybe vételénél az egyháziasságnak szintén megnyugtató képet látjuk elénk tárulni, mert: egyházi esketésben részesültek: római katolikusoknál a házassalók: 97·62 százaléka, a görög keletieknél: 88·36 százaléka, görög

katolikusoknál: 86·52 százaléka, az ágostai hitvallású evangélikusoknál: 96·97 százaléka, az ev. reformátusoknál: 95·34 százaléka, unitáriusoknál 1 esketéssel több van feltüntetve, mint az állami anyakönyv adataiban, ennek azonban oka az lehet, hogy egy esketés az elmult év végéről jött át egyházi ellátás alá. Az izraelitákra vonatkozó adatokat itt nem közölhetjük, mivel az állami anyakönyvek életbeléptetése óta az izraelita hitközségek egy része anyakönyvet egyáltalában nem vezet. Általában constatalhatjuk azonban a házasságkötések fontos tényére vonatkozólag azon megnyugtató tapasztalatot, hogy a házassalók kevés pervers kivétellel a polgári tisztviselőtől sietnek az anyaszentegyház szolgálóihoz, hogy saját ritusok szerint szentesítsék a házasság fogadalmát!

Az áttérések statistikája élénk, mozgalmas képet tüntet fel előttünk az 1900. esztendőről. Az áttértek száma: 6324. Ötszázal több mint 1899-ben. Ez a szám az utolsó öt esztendő áttéréseinek átlagát csak mintegy 200-al haladja meg, a legkisebb áttérési mozgalmat feltüntető 1898. év meg csak 400-al marad az átlag alatt, a mi azt bizonyítja, hogy az áttérések számában évről-évre bizonyos periódikus szabályszerűség uralkodik! És, ha már most szembeállítjuk egymással az 1900. évben egy-egy vallásfelekezethez áttértek számát az ugyanazon felekezetbe belépettek számával, s ily módon az egyes felekezetek veszteség-nyereség számláját megismerjük, azt látjuk, hogy az áttérések ez 1900. évben is, mint az előző években a római katolikus egyházra voltak nyereségesek, ugyanis az áttérések száma által a róm. kath. egyház 1825 taggal szaporodott, többel, mint bármelyik előző évben.

Rajtuk kívül nyertek a görög katolikusok a gör. keletiek sorából, ezek terhére. A többi vallásfelekezetek mérlege veszteséggel záródik. Legnagyobb a görög keletiek vesztesége, 948; (leginkább a gör. kath. egyház javára); — aztán az ev. reformátusoké 891; a zsidóknak 367, az ág. hitv. evangélikusoknak 303-at mutat az apadásuk

Ezekután áttérünk annak ösmertetésére, hogy a magyar hazában, mely alapítása óta tudjuk, fájdalom, napjainkig mindig poliglott állam volt, az egyes egyházakban minő nyelveken imádják az Istent, szóval országunk egyházaiban minő adatokat szolgáltat e részben a magyar és nem magyar istenítisztelet nyelv aránya. Az 1898-ban összegyűjtött ismertetés e tekintetben eléggé tájékoztatta közönségünket, s ez adatok az 1900. évben, tehát két év multával természetesen alig is változhattak, nem is igen változtak, s e téren bizony legfőbb tapasztalat, hogy a magyar államban *a magyar nyelv az istenítiszteletnél kisebb arányban szerepel, mint a minő arány a magyarságnak az egyes hitfelekezetek összes népességében való egyszerű számbeli súlyának megfelelne!* E keserű valóság alól azonban az ev. ref. és az unitárius egyházak kivételt képeznek.

Ugyanis a római katolikus egyháznál a magyar nyelvű anyaegyházak az összes egyházak 55·24 százalékát, a görög katolikusoknál 6·95 százalékát, a görög keletieknél 0·52 százalékát, az ágostai hitvallású evangélikusoknál 22·81 százalékát, az evang. reformátusoknál 99·05 százalékát, az unitáriusoknál 100 százalékát. A congressusi izraelitáknál 76 százalékát, a status quo izraelitáknál 49 százalékát és az orthodox izraelitáknál 10 százalékát tették, ide nem számítva azon izr. hitközségeket, a melyeknél hitszónoklatok tartása nincsen szokásban. Ezek az itt elősorolt arányszámok sö-

* Én ezt a kifejezést — Isten látja a lelkemet — ki nem állhatom, de még inkább perhorrescálom, midőn többször intelligensnek látszó ember részéről a polgári esketésről hallok szót ejteni!!

tét árnyat vonnak a magyar nemzeti irány és törekvések egére s szinte jóslatszerűen mondhatjuk el, hogy mindaddig, míg a magyar földön idegen szavakban nyilatkozik meg az istenitisztelelet módja, addig nem képzelhető, nem is lehetséges egységes, önállóan kikerekedett, magyar állameszme s ennek alapjára épített önálló magyar alkotmányos államtest, mivel az a conservativizmus, mely az egyes idegen ajku egyházakat a magyar haza földjén istenitiszteleleti nyelvük megértésére sarkalja, ugyanaz fog mindenkor leghatalmasabb gátul szolgálni az egységes magyar nemzeti állam céltudatos törekvéseinek útjában, melyek sikerre csakis akkor juthatnak, ha a hazában úgy a Sion mint a Garizim hegyén egy nyelven imádják a seregek urát, hatalmas Istenét! . . . Némi vigasztalás, sőt a jobb jövő utáni reménykedés biztató forrásaként szolgálhat azon körülmény, hogy vannak feles számmal már, nem magyar ajku anya és leányegyházaink, hol és, a melyekben évenként néhány-szor legalább, vagy a nagy és a nemzeti, vagy iskolai ünnepek alkalmával magyar nyelven zendül az ének, s szól az ige, az ima szózata az ájtatoskodó lelkekhez! Miatyánk! magyarok Istene, bár jönne el hozzánk mielőbb a te szent országod!!!

És ezzel a számok elhallgatnak . . . a statistika táblái más oldalra fordulnak, nekünk s hozzánk éppen eleget szólottak, akinek füle vagy a hallásra hallja meg!

A magyar nemzeti kormányt mindenesetre dicséret illeti ez irányú intézkedéseért, mert igen helyes uton jár, midőn a vallás és felekezetek statistikájának adatait évenként egybegyűjti, közre adja. Több rendbeli érdeknek szolgálatába állva, segíti a jó célra ható erőket a magyar államiság megszilárdításának nagy munkájában.

Igen helyesen és találóan írja éppen erre vonatkozóan egyik protestáns egyházi lapunk szintén e tárgy felett elmélkedve (Az „Evang. Egyház és Iskola“) a midőn így ír: „az egyházi és hitélet terén nyilvánuló egyes jelenségekről folytatott adat-gyűjtések eredménye természetesen nem elegendő a vallási élet valóságos belsőségének és mélységének a megmérésére. Az egyének erkölcsi világát fürkésző adatgyűjtések egyikétől sem várható, hogy százezrek lelkiéletét, a maga bonyolult szövevényeivel fotográfia módjára megrögzítse szemünk előtt, s míg az igazi ható erők legtöbbször rejtve vannak, a kutatóknak meg kell elégedniük azzal, hogy a belső létnek csak külső megnyilatkozásai, egyes látható megvillanásai jussanak napvilágra. S ezeknek az adatgyűjtéseknek még is nagy értékük van, először is azért, mert a morális élet külső jelenségeinek nyilván-tartása már magában a ható okok ismerete nélkül is becses lehet törvényhozási, közigazgatási és sok más szempontokból is, továbbá, mert a külső jelenségekből olykor az általános belső motívumokra is következtetni lehet, s végül, mert ez adat-gyűjtések révén néha maguk a belső okok is megfoghatók, mint pl. a felekezeteken kívül állókra vonatkozó adatgyűjtésben, a mely a belső elhatározás okát fürkészi, midőn a kilépés okát tudakolja!“

Igy ír a nevezett lap, és értelmesebben, tisztábban, mélyrehatóbban a statistikai adatgyűjtések rendeltetését éppen az egyházi élet belső és külső nyilvánulásaira alkalmazva, alig lehetne körvonalozni!

Valóban a számok sem mindig élettelen fogalmak kifejezői, hanem nagyon sokszor az élet melegének hőmérői, több esetben a nagy világ vérkeringésében előforduló lázas körtünetek fokmérői, s legtöbbször szólnak, beszélnek hozzánk, sőt oktatva tanítanak, ha

volna, aki megértse a beszédet, ha volna, aki megfogadja az okos tanácsot és bevegje a hasznos tanúságot!!

Azok az általam fentebb előadott és elősorolt számadatok hozzám igen szomorúan szólnak, s általában bennünket magyarországi kálvinistákat igen gyászos valóságra okítanak. Arra t. i. hogy feltámadtak a sátán légiói és titkon, vagy nyilvános erőszakkal meg akarnák ingatni azt az anyaszentegyházat, mely a Krisztus tudományát a legmegfelelőbb formában a legeszszerűbb igazságok drága keretében ragyogtatja elénk, a hit és erkölcsi élet vágyainak, reményeinek legmegfelelőbbben.

A kilépések és áttérések számadatai egyházunkat igen magas veszteségi százalékokban érintik és érdeklik s ezek a reánk nézve fájdalmas számadatok nem csak figyelmünket rázzák meg erőszakosan, hanem fürkésző vizsgálódásokra és a baj okának kutatására is serkentenek bennünket! Igenis bajnak kell ott lenni, hol az élet küzdterét annyi sok elesett erkölcsi halott tete borítja, féreg rág annak a fának gyökerén, a melynek lombjai idő-nap előtt lehullanak, vagy észrevétlen pusztító hernyók keltek ki elrejtett peteházaikból s lerágni akarnak falánk potrohuk szájával a fa zöldelő koronáját is, hogy elemésszék, elpusztítsák nemcsak a jelen, de a jövő virágzását is!!! . . .

Nekünk kell megkeresni, s aztán kiirtani kérelhetetlenül, a pusztító parasita férgeket, melyek anyaszentegyházunk élőfájának gyökereit, avagy lombjait pusztítani akarják azokon élőködve! Én azt hiszem, hogy ez a törekvésünk már a közel jövőben sikerülni fog nekünk magyar reformátusoknak, a kösziklán épült ház kiállja dicsőségesen az elvadult szelek ostromát, s ősi erejében megállva, megbizonyítja, hogy ő a Seregek Urának Sionra helyeztetett temploma s oda hozzá nem fog többé zavarólag felhatni sem a piaczi zsbárosok lármája, sem a forgó szelektől felkavart fojtó levegő por hulláma, — zápor nem mossa, iszap nem fogja, — éppen, mert kösziklán lett megfundálva!!!

(Vége.)

Diósd, 1902. jan. 12.

Vincse Ödön,
ev. ref. lelkész.

Kötelességmulasztás-é vagy kötelesség ?

E becses lap f. évi jan. 18-án megjelent számában egy kérdést intéztem nagytiszteletű Eröss Lajos urhoz, mint a dogmatika theologia tanárához, melyre ő, — nyomban a kérdés után, — nem úgy, mint a dogmatika tanára, hanem, mint szerkesztő adta meg feleletét, ezzel is jelezni akarván azt, a mivel cikkét bevezeti, hogy: „Véleménye szerint a felvetett kérdés, nem a dogmatika, hanem a kötelesség egyszerű kérdése“. Válaszában aztán mindjárt kijelenti, hogy nem is képzel olyan esetet, hogy hétköznapi istenitisztelelet azért nem volna tartható, mert nincs publikum! holott a kántornak s iskolás-gyermekeknek ott kell lenni! Hogy publikum e ez? Ez a kérdés achillesi sarka. Én Dombi kollegával tartok, és előre is kinyilvánítom, hogy a liturgus papot, kántort, meg a berendelt iskolás gyermekeket nem tarthatom az istenitiszteleletben részt venni óhajtó gyülekezetnek.

Kérdésemre adott feleletének némely pontjából úgy látszik, mintha az én kérdésemet félreértette volna az én barátom, mert hiszen akkor nem hangsúlyozná a kötelesség teljesítését, azokkal szemben a kiknek azt megtagadni eszeágában sincs!

Éppen ezért, bár a nagytiszteletű D. L. kartárs ur teleteire tett megjegyzésében e kérdés további vitatása előtt lebecsátotta is a sorompót* ismerve igazságérzetét az Audiatur et altera pars elvénél fogva arra kérem őt, engedje meg nekem, ki e kérdést lapjában felvettem, ki Sz. K. barátunk egyházmegyei közgyűlés előtt hangoztatott felfogását publikáltam és magamévá tettem, hogy az eltérő nézetek lehető egyeztetése céljából, e kérdéshez még egyszer hozzá szólhassak, mert különben ez elég érdekes kérdésben továbbra is bizonytalanság marad fenn, és azok a lelkészek, — kiknek bizonyára fáj, hogy résztvevő gyülekezet hiányában nem tarthatnak istenitiszteleket, — tovább is feltehetik a lelkiismeretüket terhelő kérdést, hogy, a mikor eképpen járnak el, kötelességmulasztást követnek-e hát el, vagy dogmatikus felfogásunkhoz illő kötelességet teljesítenek?

A mi legelsőbben is e kérdés tisztázására eddigelé felhozott érveket illeti: nekem úgy tetszik, hogy Dombi ur nem kevesebb joggal idéz a Tóth Mihály „Egyházszerződés tanából, mint E. L. a Révész Bálint imakönyvéből, sőt, ha a két forrást mérlegeljük a jelen esetben tán súlyosabb az előbbinek szakkönyve, mint az utóbbi elismerem, páratlan imakönyve.

A 2. Helv. hitv. XXIII. rész 1. §-ából vett idézet: „Imádkozni kell szabadakaratból nem kényszerítésből“ a kérdés meritumát tekintve sem pro, sem contra nem nyomós, mert kényszerített imáról szó sem volt.

A Luther kátéjából vett idézet inkább mellettem, mint ellenem szól:** „Az istenitisztelek nem az értelmű és tanult keresztyénekért vannak, . . . hanem . . . mindenek felett azért, hogy az embernek legyen alkalma Isten igéjét hallgatni . . . imádkozni“. No igen! Hogy legyen alkalma a gyülekezet tagjainak közistenitiszteleken imádkozni.

A D. L. feleleteire adott megjegyzéséből láthatólag E. L. a legnagyobb súlyt látszik amaz ellőttem is igen súlyos érvére fektetni: „hogy az istenitisztelek rendjének és idejének meghatározása mindenütt az egyes gyülekezetek joga!“ Concedálok! ám, ha akként határoz a helyi viszonyokat ismerve gyülekezet, hogy hétköznapokon csak akkor tartson a lelkész istenitiszteleket, ha résztvevők vannak, úgy-e hogy ez esetben nem vét kötelessége ellen a lelkész, sőt kötelességet teljesít, ha csak akkor tart istenitiszteleket, mikor „Vannak!“ tegyük utánna: résztvevők!

Ime milyen szépen kiegyenlíthetjük kölcsönös jóakarattal az ellentételeket, ha szemünk előtt tartjuk ama szép intést: „Ne légy foglalatos hiabavaló beszédekben, melyek versengéseket támasztanak inkább, hogy sem mint Istenben való épülést!“

Ha az volna a kérdés, hogy kötelességet mulaszt-e az a lekipásztor, a ki, ha hétköznapokon a templomban vele csak egyetlen egy hive is — imádkozni akar a könyörgést meghallgató Édes Atya Mindenhatóhoz, — nem jelenik meg, és nem végzi az istenitiszteleket! Azt gondolom erre a kérdésre egyhangulag kiáltaná a kötelességét más hivatalnokok felett kiválóan érző magyar protestáns lelkészi kar hogy: „Igen!“

De nem ez ám a kérdés, hanem az, hogy: köteles-e lelkész a hétköznapon istenitisztelekre kiszabott órán imát olvasni, vagy bibliát magyarázni, akkor is, ha részt-

* Nem e kérdés vitatása előtt, hanem csak a zsidó-gyerekek megkeresztelésének a kérdése előtt.

** Bocsánat! a Luther szavainak legkompetensebb magyarázója maga Luther, már pedig tény, hogy a nagy reformátor e szavakat az istenitisztelek tartásának igazolására mondta. Szerk.

vevő gyülekezet nincs, ha a liturgusokon és a berendelt iskolásokon kívül egyetlen egy lélek sincs a templomban?! Erre a kérdésre aztán egész nyugodt lelkiismerettel felelem Dombi kollegával hogy: „Nem“ mert „a gyülekezet nélkül tempomban imádkozó pap csakugyan olyan csendes mise felét szolgáltat.

Hogy pedig legrosszabb esetben se maradnánk magunkra Dombi kollegával e véleményünket tekintve, hivatkozom a „Protestáns Lap“ 1888. évi augusztus havi számára, a hol egy felvetett hasonló kérdésre a következő felelet adatott:

„A protestáns istenitisztelek nem opus operatum, mint a katolikusok miséje, mely használ(?) akár van jelen, akár nincs, a ki azt mondja. Templomi könyörgést, könyörgő gyülekezet nélkül, álljon ez bár 2—3 lélekből, kik az ur nevében egybegyűltek, tartanunk nem lehet!“

Ezt a felfogást osztom én is, és ha e felfogásnak csak nagyon parányi alapja is van, akkor mégis érinti ez a kérdés egy kissé a dogmatika körét, és az olyan templomi könyörgésnek, mely résztvevő gyülekezet nélkül olvastatik, mégis csak van egy kis helyettesítő dozzattétel féle bouqueja, mely bizony bizony akaratlannal is a tömjén illatra emlékeztet, ettől pedig nem csoda, ha mi idegenkedünk.

Nem lehet hát semmibe venni, tiszta-derzsi atyánkfianak ama hangos sóhaját, melyben azt kívánta, hogy *érette* vagy *helyette*, mikor ő nem ér reá a papja imádkozzék. Nagy súlyt fektetünk, és méltán! a Hajdúvármegye főispáni installációján megtörtént, — ama némelyek szerint csak kicsinyes külsőségre, — mely a debreceni egyház tekintélyén csorbát ejtett: de nem lehet semmibe vennünk egyes kálvinista hitsorsosunk pápistás felfogásról tanuskodó óhaját sem, mert cseppekből lesz a tenger is, és, ha az ilyen felfogások tápot nyernek az által, hogy tekintélyes egyházi férfiak által nyilvánosan helyeseltetnek, magunk növeljük azt a tengeret, melytől felünk, hogy elborít.

Hogy pedig én ennek a lényegtelennek látszó kérdésnek, oly nagy fontosságot tulajdonítok, annak is megvan, lekipásztori tapasztalatomból meritett, — azt hiszem, — figyelmet érdemiő oka.

Volt idő, mikor engem arra kért egy hive, hogy az illavai-börtönben elhalt *férjeért*, a temetés után hetek múlva, itthon harangoztassak. Példára is hivatkozott elődöm lekipásztori működésének idejéből. Kellő felvilágosítás után megtagadtam a harangoztatást. E történet után még, — egy pár év lefolyása alatt, — négyszer ötször zaklattak ilyen harangoztatásért. Következetes maradtam magamhoz. E becses lap hasábjain nagytiszteletű Csiky Lajos tanár ur helyeslése mellett ismertetem is abban az időben e kérdésben elfoglalt álláspontomat. Ma már ilyen harangoztatást nem kíván senki. Csak egy kis könnyelműség kellett volna hozzá és itt egyre másra harangoztatnának a másutt elhalt rokonokért! Hiszen ez is oly semmiség! gondolják talán sokan. Előttem nem az. Mert, ha előbb harangoztatunk a rokonok-ért, aztán imádkozunk hiveink-ért, hiveink helyett, — aztán requiemet tartunk, — aztán — hisz ez se sokkal pápistásabb már! csendes misét, szolgálhatunk érettük.

Lehet hogy egy kissé tulló a célon e tárgyban gondolkodásom. De így gondolkozom!

És, mert így gondolkozom, nem tartom megengedhetőnek azt, hogy lelkész, résztvevő gyülekezet nélkül tartson istenitiszteleket, mint könyörgést, könyörgő gyülekezet nélkül tartani nem lehet.

Kövessen el lelkész, a presbyteriummal karöltve mindeit, hogy hivatást a hétköznapi istenítiszteletek látogatására reászoktassa, a mithogy meg is teszi ezt minden hivatását érő lelképásztor. De ha ezen munkája sikertelen maradt, bármennyire fájna is a szive e miatt, résztvevő gyülekezet nélkül ne tartson istenítiszteletet, mert a ki így jár el, az nem esik kötelességmulasztás bünébe, de sőt dogmatikus felfogásának helyességéről tanuskodó kötelességet teljesít.

T. Sas, 1902. február 3.

Sarkadi N. Imre.

* * *

Nohát együtt vagyunk már! Helyesen fogtad fel az én álláspontomat, mely tényleg azon sarkallik, hogy az istenítisztelet rendjének és idejének meghatározása mindenütt az egyes gyülekezetek joga. Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy mi, mint lelképásztorok, e határozathoz tartuk magunkat; ezért irtam, hogy itt nem dogmatikai, hanem kötelesség-kérdésről van szó. Az egyes gyülekezeteknek joga van ahhoz, hogy p. o. a hétköznapi délutáni istenítiszteletek tartását is kimondják, vagy a mint ez sok helyen meg is történt már, a hétköznapi délutáni istenítiszteleteket beszüntessék. E tekintetben a község fekvése és a helyi viszonyok a döntők. Beszüntethetik a hétköznapi délelőttiakat is; a minthogy ismerek ilyen gyülekezetet is, mely mindanellott is nagyon vallásos. De ha, — ismétlem, — e kérdések felett döntött az egyháztanács, ahhoz tartsa magát szigorúan a lelkész, nehogy azt mondassák rá, hogy terhére van a templombamenetel. Ezt az álláspontomat fel nem adhatom. Több zsinaturunk foglalkozott már a múltban ezzel a kérdéssel, de mindenik az én felfogásom értelmében oldotta azt meg. Így p. o. ott van a *Geleji Katona*-féle XLVI. kánon: „Nyilvános könyörgéseket minden hétköznapon, midőn egyházi szónoklat nem tartatik, minden tekintet nélkül a vásárra, vagy bármely más okra, naponta kétszer kell a lelkésznek tartani: t. i. reggel 6 órakor és délután 2 órakor, vagy más órákon **a helyi ssokás sserint!**“ A *tarcal-tordai* zsinat XIV. art. „A lelképásztoroknak, avagy doktoroknak tisztek ezközönségesen, hogy az igének hirdetésében és az **könyörgés tételekben** legyenek foglalatosak **az ekkléssiának minden állandó ssokása sserint.**“ *Tasnádi zsinat* I. „A reggeli könyörgéseket, **a hol asok ssokásban voltak,** ha az **egyházs kívánja** (!) meg kell tartani“ stb. Ennyit akarok én is; többet nem; tehát a múlt velem van. De hát örömmel látom, hogy ezt kedves barátom te is helyesnek tartod. Ez pedig egészen más, mint misézés, vagy a farizeusi kegyeskedésben a kegyeskedésben valósággal dobzó beteges pietismus, melyet mindig megvettem; haszontalannak, veszedelmesnek deklaráltam s olyannak tartom ma is. Ez a kérdésnek a magva; a többilényegtelen. Így kell ezt a traktuson megoldani. Azt meg már határozottan helyeselnem kell, hogy „requiemeket“ nem tartottál. Ebben a kérdésben én már nagyon sokszor nyilatkoztam; így a többek között lapunk múlt évi folyamának szeptember 7-én megjelent 36. számában a szerkesztői üzenet című rovatban *K. A. Bököny.* címezve. Sziveskedjél ezt az üzenetet átolvasni; bőven, részletesen elmondott ott nézetemet, mely reád nézve azért is érdekes lehet, mert az eset a tieddel analog. Különbösen az efféle kérdések s ezeknek rengeteg nagy száma ismét csak a mellett szól, mit én már sokszor hangsúlyoztam, hogy milyen nagy baj az, hogy nálunk a törvényhozás semminemű kalauzt nem adott még eddig a lelképásztorok

kezébe, a melyből azonnal tájékozhatnák magukat. Olyas valamire gondolok én, mint p. o. a róm. kath. egyházban a „*Rituale Romanum*“ a melyben a plébános mindent apróra megtalál. Szerk.

TANÜGY.

Reform. hithűség és áldozatkészség.

— Válasz Sütő Áron ev. ref. lelkész ur „Redivivus“ című cikkére. Megjelent a „Debreceni Protestáns Lap“ 1902. évi 1. számában. —

IV.

De hát „a népnek a tudományokban előre vittele miatt“ mit nem tesznek a tudományért szomjazó lelkek? Szerintök nem az a fő, hogy ki és hogyan tanítja a tudományokat, ki és hogyan és milyen szellemben neveli tanításközben a saját vérükből fakadt gyermekeinket, hanem az, hogy a tudomány minden áron taníttassék, mert a prófétia világos: „Elvész az én népem, mert tudomány nélkül való“. Egy nép haláláért pedig a felelőséget senki nem veheti magára, vagy legalább egy nemzetét igazán szerető ember sem.

Hogy az egyház is elveszhet a tudományok mellett — ha benne a vallás világossága sötétségé válik — az nekik nem annyira fontos. Mert (bár ezért sem kezeskedik senki) megmarad a tudományokban előhaladt nép. S az ilyennek a vallásra nem sok szüksége van. A lángeméljü bölcsek már teljes biznysággal megállapították azt, hogy csak az önmagokat nagyon szerető és félénk emberek, kik mindent magukért gondolnak és tesznek s kik nem mernek szemébe nézni a valóságnak, lehetnek vallásosak. (Strauss Feuerbach) Bizonyos tehát, hogy a tudomány által erős jelleművé és önzetlenné vált népnek nincsen szüksége Istenre, „a ki nem más, mint az emberi önzés megnyugtatója“ sem a vallásra, mely az önzők és gyengejellemeük ábrándképe. A népnek csak annyi vallásosságra van szüksége, hogy egymást fel ne falja, na meg, hogy ezen urak személyét föl ne emessze, vagyonát el ne pusztítsa.

Ennyire meg megtanítja az állami iskola is. A többit, a mi még szükséges neki, megadja a pap a templomban. Mondják, hogy a mi ref. iskolánk csak tanító helyek. A nevelést végezze a család. Különbösen tanítani s nevelni tud a református, a katolikus és a zsidó tanító is. Hogy mily szellemben az nem lényeges. Az a fő, hogy a gyermekből jó honfi legyen s a megélhetésre a tudomány által kiképzett észszel bírjon.

Difficile est satyram non scribere.

Minden intézmény bizonyos célzattal létesül. E cél foganatosítása annak feladata.

Az egyház feladata, ép úgy mint az egyes emberé, három egymással párhuzamos irányban halad. Kötelességeket kell teljesítenie Isten, ön maga és saját hivei irányában.

E hármass kötelesség teljesítése ebben csucsosodik ki: „hinni, remélni, és szeretni“.

Első és fő kötelessége: hinni.

Az egyház hite annak vezetőiben nyilvánul meg.

Az egyháznak a hitet nem csak hirdetni, hanem azzal magának is birnia kell,

1. mert e nélkül abban az erkölcsi világ háborúban, melyet elkerülhetetlenül meg harcolnia, meg nem állhat;

2. mert hit nélkül másban hitet kelteni képtelen.

A ki mást megakar győzni előbb magának kell meggyőződve lenni.

E hit alapját a népiskoláknak kell megvetni.

Az egyház élete hasonlít az egyes emberekéhez. Változnak benne a jó és rossz napok.

Ma bővülünk, holnap a szükség zörget ajtónkon, ma a béke napja mosolyog felettünk, holnap az ellenség vad haragja elől futunk.

A jólétben elkevélyedni, farizeusként imádkozni, vagy Istenről megfélemedezni; a balsorsban gyáván elcsüggedni, kétségbeesve tétlenül jajgatni: nem az a hit, melyre az Úr azt mondja: „a te hited megtartott téged”.

Az egyháznak meg kell győzni a világot, megtisztítani s magasra emelni a szíveket. Az egyháznak hitével ki kell mozdítani helyükből még a hegyeket is, vagy — ha Isten bölcsességének úgy tetszenék, hogy ezt nem tehetné — a hit és lelkesedés szárnyain fölébe kell azoknak emelkedni.

E hit nem lehet pusztán érzelem.

Az önértékes, a hívő, a bizakodó a lelkesedő egyház nyugodtan s önbizalommal belép a küzdelembe s még esetleges veresége is csak látszólagos, mint a Krisztusé, mert abból dicsőséggel és örök diadallal jön ki.

Es a munkás hit az, melylyel Isten dicsőítetik.

A hitet ugyan Isten lelke adja, de megszerzésén közremunkálni, a hívő kötelessége.

Ugyan azért e hit egy színtelen és határozott irány nélküli iskolában, mely minden, és éppen azért egy felekeset számára sem nevel, meg nem szereshető.

Az egyháznak **maga** iránti kötelességéből természetesen következik, hogy életére, egészségére fejlődésére gondot viseljen, mert az önbizalomnak, munkabírasnak, a kötelességek mindenirányú lelkiismeretes teljesítésének az erős egészséges élet az igazi biztos alapja.

Semmi kétség nem fér ahhoz, hogy az iskolák az egyház testében a tudó funkcióját teljesíti. Ezen át lélekszik, itt képződik — ha ez a szerv ép és egészséges — az egész testet átható, felfrisítő, a fejlődést, izmosodást előmozdító, a tenni vágyó erőt szülő s tápláló egészséges véráramlás.

Ezt a szívet akarják most a kuruzslók kivágni, s az állam testébe áthelyezni. Félnek a vérbőségtől, helyesebbnek vélik, hogy az állam testéből csepegjen át egy kis éltető erő az elcseneveződő tagokba.

Sutor! ne ultra crepidam.

Mint minden testület, úgy az egyház is egyesekből alakul. Az önfentartás meg nem hamisítható ösztöne tehát azt követeli, hogy híveket szerezzen maga részére, még pedig olyanokat, kik szeretet s hűség által vele összeforrnak, életüket az övével azonosítják, egymásért és egymásban élnek.

Nem névleges reformátusokra, nem lélek nélküli tömegre, mely özőnével minden talpalatnyi földet eláraszt, nem zsoldos persa hadakra, hanem meghalni tudó Leonidásokra van szükség.

Sokat tehet az igehirdetés is e tekintetben, *de megnyugtató eredménnyel s jövőre munkálva, ezt csak a saját szellemében fentartott s minden tekintetben maga által irányított iskolák által érheti el.*

Maga az Úr is a gyermek-nevelésben látta biztos alapját egyháza jövő életének, fejlődésének s jövőendő

nagyságának. Ő parancsolta: „Engedjétek, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek, és meg ne tiltsátok őket.” (Márk. 10, 13.) Valaki egy ilyen gyermeknek ügyét felveszi az én nevemben, az én ügyemet veszi fel.

Isteni parancs tehát ez az egyházra nézve, melyet ugyanazért kötelességszegés és feladatának kijátszása nélkül magáról másra át nem háríthat. Tetjesítenie kell még áldozatok árán is, és olyan irányban, a mint azt a Krisztus ügye megkívánja.

E kötelesség miként teljesítéséről későbbben szölok.

Az egyháznak **saját hívei iránti** kötelessége az, hogy azokat, a mennyire itt a földön emberek között lehetséges, boldoggá tegye, s jövő nagy rendeltetésükhöz előkészítse.

E feladat az egyházat egyenesen és határozottan a tanítás és nevelés terére utalja.

Természetesen, sőt kényszerűleg tör elő tehát az a kérdés, hogy, ki van-e merítve tanító s nevelő helyeink, iskoláink feladata abban, hogy **jó hazafiakat, és a megélhetésre, vagyonszerzésre minél képesítettebb egyéneket neveljenek?**

Nem kétlem, hogy lehetnek a mai korban sokan olyanok, kik igennel felelnek.

Ha azt hisszük, hogy az emberi élet a sirnál bevégeződik: igazuk lehet, de ha annál a keskeny gödörnél nincs befejezve minden, nincsen elérve a végcél: úgy ama felelet vagy önámítás t. i. hiszi, mert óhajtja, vagy önzés: állítja, mert érdeke úgy kívánja.

Az emberiség legnagyobb jóltevőjének Jézusnak ama kijelentése: „engedjétek hogy hozzám jöjjenek a kis gyermekek és meg ne tiltsátok őket” vagy ama másik, mely a gyermekek ügyének felvételét vagy is azok nevelését egyenesen az ő saját ügyével azonosítja, mit kíván? Azt kívánja, hogy e gyermekekből hozzá hasonlókat neveljünk.

Mit akar minden hivatásos mester? Azt, hogy magához hasonló tanítványokat neveljen, saját képét és hasonlóságát akarja azokra rányomni. És feladatát ezzel el is éri. Mert Megváltónk szerint: „Elég a tanítványnak, ha olyan lesz mint az ő mestere (Mát. 10. 25.)

A mi nevelésünk végcélja tehát, hogy gyermekeink a mesterhez, Krisztushoz hasonlóak legyenek. „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.”

Mosolyogni s legjobb esetben is szánni való feladata az iskolának, hogy **ma** Krisztusokat, Istenhez hasonlító tökéleteseket neveljenek, mondják talán? Ki akarná ma gyermekét egy „könnyel és vérrel áztatott pályára” nevelni. A szeretet sok áldozatot követel, s csak szenvedéssel fizet. A becsület koldus marad. A világ meg tele van szépség, gyönyör, hír, dicsőség s mindennel, mi szem-szájnak ingere. Hogyan szakasztod le minden órának nyíló s kínálkozó virágát, ha képtelen vagy rá, nincs rá képességed, nincs tudományod. Az életnek neveljen hát az iskola.

Emelkedni akarsz? Jól teszed! Hágj az emberek, e teherdordó tömeg vállaira. De hogyan, ha nincs képességed, tudományod? Tudományt hát az iskoláknak! Ezért kell áldozni mindent! Ha kell „egy országot egy löért.” (Leár)

Főlséges cél. Méltó a tudományval tö. nőtt állami iskolákhoz.

Lehet, — én nem vonom kétségbe, — hogy ezek a bőséges „tudományokban elővitt” emberek nem üritik ki fenéig az anyagi és más szenvedések poharát, eszes, ügyes fordulatokkal kikerülők

azokat; sőt lehet, hogy szereznek vagyont esetleg testet és lelket emésztő átvirasztott éjek és átizzadott napok hosszú során át, vagy ha szükséges, csalás, aljas üzlet, ámitás, saját vagy mások testének áruba vetése, az egyszerű és ügyekben járatlanok tudatlanságának felhasználása által; szereznek élvezet, gyönyöröket lelkiismeretük vagy ifjúságok árán; nyerneket rangot, címet dicsőséget, tudományt is megfelelő eszközökkel s jellemmel. Görnyedt hát, meghajlott térd, fizetett száj, bérbe adott toll, elaltatott lelkiismeret nem sejtett, nem reményelt eredményeket érhet el.

De mi lesz akkor, midőn a szenvedéshez nem nevelt hitetlen roskadozik? Hol veszen fentartó erőt? Mikor az örömeitől, élvezetétől, önmagától megundorodott elvhajhász, csontjaiban a kiszáradt velők helyén emésztő tűz égését, lelkében soha meg nem haló féreg rágását érezve, (Máté) bódultan vagy rémülten keresi Istent és nem találja? Hol szerez vezetőt, a szabadulás hazája felé nappal enyhe felhőt, éjjel világító tűzszlopot? Mikor az ember társai félrevezetésével, kizsárolásával, lelketlen uzsorával, vagy „a meggyűlölt (odiosus) kenyeret nyújtó pálya” undorító felhasználásával szerzett vagyont hirtelen tovatűnik, mint reggeli álmot s a kétségbeesés zörget a kifosztott ajtaján? felirandó arra e szomorú szavakat: „Ti, kik e házban vette-tek lakást, tegyetek le minden reményről.” Vagy akkor, midőn a titkos és tiltott uton érdemtellenül magasra kapaszkodottól elfordul a világ s lerántja a megérdemelt gyalázatba? kitartóztatja fel az öngyilkos kart.

Mutassátok meg hát a tudomány mindenható Istenségét ti, kik egyedül annak oltára előtt borultok le, s melleteket verve, hajlandók vagytok ez oltáron az ősök minden szerzeményét kislelkűen feláldozni.

Nem igaz Isten az, mely ilyen áldozatot követel. Az igaz tudomány az igaz Istenhez vezet.

Az egyház által tagjai részére nyújtandó boldogítás tehát semmi esetre sem abban áll, hogy azok részére akár ő maga vagyont szerezzen, könnyű megélhetést biztosítson, ha kell, tagjainak még az egyház fentartására szükséges terhek (adók) alól felmentésével is, a mi az egyház részéről egyenlő az öngyilkossággal, az egyház tagjai részéről viszont az egyház jótéteményeivel való ingyen-élés egyenlő a legkegyetlenebb s legundorítóbb zsarolással; sem nem abban áll, hogy első sorban és kizárólag vagyonszerzésre képesített egyedeket neveljen. Mert „mit használ valakinek, ha az egész világot megnyeri is, lelkében pedig kárt vall;” nem is abban, hogy tisztán csak jó hazafiakat producáljon; mert különben is kérdéses, hogy az egyház iránt háládatlan gyermekek, lehetnek e jó hazafiak?

Egyébiránt fölvetem a kérdést: szükséges-e nekünk felekezeti népiskoláinkat feladnunk azért, hogy jó hazafiakat és értelmes egyedeket neveljünk?

Ha szükséges ezt tennünk, ezzel bebizonyítjuk azt, hogy vagy hamis volt eddigi dicsekedésünk és büszkeségünk, hogy a mi iskoláink nevelték a világosság fiait és a haza támogatóit; vagy azt, hogy ma már képtelenné lettek azok e nagy feladatok teljesítésére.

Abban áll e boldogítás, hogy tegye képessé hivat a munkára, küzdelemre, s az abban való meg nem rendíthető kitartásra, tudományok nyújtása, hit, Isten és maga iránti bizalom, vágyait, szenvedélyeit korlátozni tudó önuralom ébresztése, fentartása, s fokozása által.

Kell tehát, hogy a vallás és tudomány egymás rovására tultengésben ne legyenek az iskolákban.

Ezt pedig csak úgy eszközölheti, ha iskolái

felett kizárólag maga rendelkezik, s azokat minden tekintetben maga irányítja.

A népiskola célja, nem tudományos képzés, hanem az, hogy a tudásvágyat a tudományok megkedveltetése által az ifjú szívekben felkeltse, s a tudomány szerzéshez szükséges eszközök és módokkal való megismertetés által az önképzést előmozdítsa, esetleg a magasabb kiképzésnek alapul szolgáljon.

Ha azért az iskolákat, a vallásos nevelés meg- vagy kizsárolásával, tudományokkal tultömjük, a gyermekek sok ismeret birtokába juthatnak ugyan, de mivel mindezeket időt igénylő fejtegetés és gondolkodás által sajátukká nem tehetik, azoknak az életben hasznát sem vehetik, azok számokra az óhajtott gyümölcsöt meg teremni nem fogják: azaz az ilyenek sem jogaikkal élni, sem kötelességeiket teljesíteni képesek nem lesznek. Az ily eljárás csak felületességre törekvőket nevel, még pedig úgy a tanító, mint a tanítvány részéről; a lényegét feláldozza, megelégszik a külsővel, a mi aztán súlyos neveléstani hiba. Mert következménye jellemhiány s önhittség lesz.

„Óvd magad, annak látszani, a mi nem vagy. Szinlett nagyságot mutogatni, gyalázatnak tartsd. A színlés a hazugság minden fajai között a legundokabb. Szinlett nagyság mutogatója az oroszán-börbe öltözött számárhoz hasonlít.” (Kölcsény)

Ez önhittség önismeret hiányából ered.

A tanulás főcélja tehát az önismeret, s önismeret utján az emberismeret.

Önismertre az egyszerű embernek is szüksége van. Neki az önismeret alapját a népiskola adja meg.

E cél határozza meg tehát azt, hogy mi és mennyi legyen a népiskola tudománya s milyen szellemben taníttassék az?

Az embernek, mint test és lélekből (anyag és szellemből) álló lénynek alkotásához képest kettős élete van: testi és lelki, melyek, oly szoros összefüggésben vannak egymással, mint a test a lélekkel, s oly egymásra hatással, mint a lélek a testre s viszont.

Isten gondviselő bölcsesége e kettős élet folytatására két hatalmas vezetőt adott az embernek, egyiket: a tudományt; másikat: a vallást. A tudomány és vallásnak tehát, oly fenséges összhangban kell egymással lenni az emberben és az emberen kívül egyiránt, mint a testnek a lélekkel. Ha egyik a másikat elnyomja vagy megsemmisíti: az ember bukik el, s hal meg halálával.

A tudomány tehát az erkölcsi étellel ellentétben nem állhat.

Az igaz tudomány Istenhez *hossz*, — a hamis — Istentől elvezet.

Az igaz tudomány a vallás megszentelt tárgyai s a sziv örök ideáljai előtt mindig tisztelettel hajlik meg. Isten nagy és örökkévaló neve, az emberiség legfenségesebb eszménye: az Istenember Jézus, élete s tudományával, az önfeláldozás, áldozat-készség, haza — egyház — és ember-szeretet, kegyeletének mind oly tárgyai, melyeket szenteknek hirdet ég és föld előtt s tiszteletlenséggel illetését felháborodásának megsemmisítő ereje közmegvetéssel súlytja.

De midőn a modern miveltség, a mivelte társadalom gunyolja azt, a mi szent; dicsekszik azzal, a mi szégyen; szégyenli a mi dicsőség; dicsőíti a léhaságot és a bünt; meghajlik a vagyont, rangot, címet lopott gazság előtt; hirdeti, hogy közérdek csak az, a mi a magán érdekét előmozdíti; a haza szük fogalmával szemben az emberiség egyetemeért hiv küzdelemre;

nemzetköziségért (internationale) lelkesedik, az eszményért s annak letéteményeseért, az egyházért lelkesedőt együgyűnek, annak hirdetőjét csalónak kiáltja: ott a tudomány megromlott. Fenyves világa kialudott. Ott az erkölcsi dögvész gyilkos büze árad szét.

Ez a vallás nélkül magára maradt tudomány. Ily erkölcsi életnek feltartóztatlan vége a végpusztulás. Mert a történet tanúsága szerint: „minden országnak támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől s rabigába görbed.”

Babylon, Jeruzsálem, Róma a történet tanubizonyosságát szomorúan illusztrálják.

(Folyt. köv.)

Padrah Sándor,
kir. közjegyző s egyházkerületi képviselő.

KÖZÉLETÜNK.

„Szobrot Kálvinnak“

Az a felhívás, mely a napokban, több egyházi és világi lap hasábjain megjelent, úgy látszik, nem leendő kiáltó szó a pusztában, de a megvalósulás stádiumába lép!

Adja az ég lelki kegyelmét, hogy úgy legyen! Ime a példa, mely követésre méltó!

„A rákócy-i reform. egyház presbyteriuma, valása és hazája iránti szeretettől lelkesítve, f. évi január 26-án, egy akarattal a következő határozatot hozta!

„Egyháztanácsunk a felhívást örömmel veszi tudomásul, egyben kijelenti, hogy az eszmét, mely a nagy Kálvinnak van hivatva emlékéit — szobor alakjában is: — e mi édes hazánkban megörökíteni, a késő nemzedék előtt is — magáévá teszi s határozza, hogy: a szobor létesíthetése céljából, az egyház tagjai közül, — lelkész és gondnok kettős elnökleite alatt egy állandó bizottságot alakít, melynek tagjai: Szentmiklósy József lelkész, Murvai Sándor gondnok, Perei Gábor, Katona János, Lenkovics László, Hartványi István, Szendi Zsigmond, Szilvási József, Kókai János, Bohácsik Károly, Fejes János, Gonda István és bizottsági jegyző Csete Béla tanító.

Ezen bizottságnak kötelessége leendő, időnkénti közadakozások gyűjtése által, a szobor létesíthetését előmozdítani, a begyűlt adományokat „*Kálvin szoboralap*” címen kamatozás végett elhelyezni, az egyházi számadások keretén belül önállóan kezelni s idővel, ha a szobor felállításának eszméje valóban testet ölt, az e célra — a konvent vagy zsinat által — kinevezett országos bizottság kezelése alá, céljára használás végett, átszolgáltatni.”

Ime, egy kicsiny egyház, egyszerű, földmivelőkből álló presbyteriuma, hite, szive s lelkesedése által indítva, megtette az első lépést, hogy: a reformáció nagy alakja Kálvin iránt, leróvja méltó háláját és hogy: „Támadjon hirének . . . nem . . . hitének! . . . emlékezetköve” a magyar református Sion előtt!

Ha a *kicsinyek* ilyenre képesek! hát a *nagyok* milyenre lehetnek képesek?! . . . aggódva kérjük?! . . .

Vegyük kezükbe az ügyét a lelkészek, tanítók, hazánk s hitünk nagy férfiai, népünk vezérei! akkor az eszme valóban testet ölt! Isten segedelme és áldása legyen velünk!

Rákócy, 1902. január 30-án.

Szentmiklósy József,
reform. lelkész.

Tür-e Kálvin emlékezete szobrot?

Szentmiklósy József lelkész e lap f. évi 3. számában *Felhívás*-t intéz a magyarországi egyetemes reform. egyházhoz, hogy ez a nagy reformátornak, Kálvin Jánosnak születése negyedik százados évfordulójára szobrot emeljen. A felhívást úgy e lap hasábjain, mint a Magyar Szó egyik januári számában olvasva, mielőtt esetleg a további kezdeményezés vagy tervezés útjára tereltetne a felhívásban kifejezett óhaj, felteszem s megbeszélni kívánom a kérdést: *Megtűri-e Kálvin emlékezete a szobrot?*

A felelet nagyon egyszerű, magának a nagy reformátornak, Kálvinnak életmódjából, szavaiból vonható el: Emlékezete szobrot, vagy csak emlékoszlopot is *meg nem tűr.*

Olvassa el bárki is Kálvinnak magyar nyelven megjelent életrajzait, vagy az alakjával, reformátori működésével foglalkozó egyháztörténeti munkákat, méltán találja valamennyiben megemlítve a reformátort karakterizáló vonás gyanánt puritán egyszerűségét, mondhatnám szigorát, melylyel egész élete folyamán önmaga iránt viseltetett. Önerdeméről tudni nem akar. Elismerést vagy magasztaltatást, származzék az méltóan akár egyesektől, vagy testületektől, soha el nem fogad. A sikerben egyedül Isten segedelme tartja munkásnak.

Amily szigorú önmagához életében, ép ily szigorú kíván halála után emlékezete iránt. Valamint a praedestináció tanára az isteni mindenhatóság szemlélete és beismerése s ezzel szemben emberi gyarlóságunk tapasztalata vezérelte, ez életelvekből indulva ki, halála után is nemhogy kívánná, de előre még életében útját akarja venni személye magasztaltatásának, az érdemei előtti tömjénezésnek.

Halálos ágyán meghagyá, hogy temetése a lehető legegyszerűbb szertartással menjen végbe. Valóban a lehető legegyszerűbb módon történt az; harangszó, ének, gyászbeszéd nem hangzott azon, csak a résztvevő sokaság ezrei kísérték ki utolsó földi útjára s a sokaság jelenlétét — e legértékesebb részvét megnyilatkozást — tőle senki el nem tilthatá. „Sirja felibe csak egy egyszerű fejfa sem tétellett, mert ezt maga Kálvin szigorúan így parancsolta meg” mondja Révész Imre *Kálvin Élete és a Kálvinizmus* című művében. (Budapest, 1864. 285. l.) Igy sirja fölé köoszlopot, vagy csak egy szerény fejfát sem állíthattak soha tisztelői, nyomdokainak követői. A buzgó Skarica Máté 1572-től 1586-ig ráckevei pap s reformátor, Szegedi Kis Istvánnak *Theologiae sinceræ Locî cunnunes* stb. című Bazelben öt kiadást ért műve előszavában beszéli, hogy az 1570, évben (hat évre Kálvin halála után) midőn, mint vándor deak útja Genfen vitt át, a jeles Béza Tódor megmutatja neki a genfi temetőben Kálvinnak jeltelen, már begyepesedett sirját. Ime ő a szemlélő jeltelennek látta a sirt, mert, mint Béza nyomán felemlíti, Kálvin meghagyta volt, hogy hamvai fölé emléket soha ne állítsanak. (L. Prot. Szemle. Skarica M. élete. 1901. évfoly. 662. l.)

Balogh Ferenc szintén e vonásokat emeli ki Kálvinról. Ugyanő azt állítja, hogy „*máig sincs emlékszobra*, mert ő (t. i. Kálvin) úgy kívánta, sőt, sirját sem lehet kimutatni a genfi temetőben.” (L. Balogh F. Ker. Egyháztörténelem 1882. IV. 206. l.)

Kálvin puritán szigorát külsőleg hiven kifejezi az a sirirat, mely ugyan fejfa, emlékkő hiányában nem volt felvéshető, de mint történeti emlék Béza Tódor tollából fenmaradt, melyet Révész Imre nyomán magyar fordításban kívánok közölni éppen azért, hogy

láttassék meg ebből is Kálvinnak önémléke iránt tanusított szigora.

A hanyatló Rómának ama nagy ostroma,
Ki holtában gyászolnak a jók, rettegnek a gonoszok,
Az, akitől erényt tanulhatott maga az erény is,
A nagy Kálvin,
Ugyan miként lehet zárva ily egyszerű s ismeretlen sirba.
Ezt kérdezed talán?
A szerénység, mely Kálvint éltében folyvást kísérte,
Saját kezeivel temette őt el e sírhalomba.
Oh boldog sírhalom, mely ily nagy embernek ad szállást!
Irigykedhetnek rád minden márvány emlékek.

(Révész I. Id. m. 286. l.)

Ime nyilvánvaló, hogy Kálvin emlékezete nem tűr szobrot! A kontinens református népei, a Kálvini szellem letéteményesei halála háromszázados évfordulóján, 1857. május 27-én nem szobor létesítésével ünnepelték emlékezetét, hanem a Reformáció-Csarnoka megteremtésével áldoztak nékie. A Reformáció-Csarnoka vagy Kalvinium, a Kálvini szellem és irányzat terjesztésére szánt pompás épület Genfben létesült. Kálvin halála háromszázados évfordulóján alapköve tétetett le, pár évre reá azonban a Kálvini nemzetek közadakozásából pompásan felépült s 1867. szept. 25-én avattatott fel megkapó szép ünnepélyvel, melyen a szárazföld református államai képviseltették magokat s egyesek lélekemelő beszédekkel mondtak azon. (L. Figyelmező 1871. évfoly. Balogh Ferencről leírását 116—134 l.) *Valóban Kálvin szellemével és emlékezetével jönne-e ellentétbe annak a nemzetnek fiai, kik szobrot kívánnának emelni Kálvinnak!* Nem, az ő szelleme ezt meg nem tűri!

Minő alkotással ünnepelje tehát a magyar református Sion, ha ugyan külsőleg is kifejezést akar adni születése negyedik százados évfordulóján a nagy reformátor alakja iránt táplált hálájának, a reformátor emlékezetét? Igen, e gondolatot méltán felvethetjük, mert Kálvin emlékezetéhez illő, református egyházi megerősödésünket célzó alkotással ünnepelnünk kellene! Ha esetleg irodalmi mozgalom verődne e kérdés körül, megbeszélhető lenne a Kálvin emlékezetének felújítását célzó alkotás. Igaz, hogy a protestáns szegénységen, mint akadályon sok nemes célzat kivitele megtörik, de ha együtt megmozdul a magyarhoni öt református egyházkerület, ezek körében egyházközségek és egyesek helyet kérnek maguknak a nemes mozgalomban: teremthetünk méltó Kálvin-emléket!

Végül megjegyzem, hogy Kálvin születésének időpontja hibásan van idézve a Felhívásban. Kálvin 1509. jul. 10-én született. (L. Révész I. Id. m. 3. l.) — Balogh F. Id. m. 193. l. — Pallas lexicon X. 73. l.)

Historicus.

Emberbaráti szeretet.

Észrevételek nagytsz. Csiky Lajos urnak „Az emberbaráti szeretet mezejéről” cím alatt e lap f. é. 5. számában megjelent vezércikkelyére.

Debreczen, február 10.

Nem akarok sem az elméleti felfogás terén, sem pedig az élettapasztalat által igazolt gyakorlat mezején hosszas vitatkozásba bocsájtkozni, az emberbaráti szeretet felől a fentjelzett cikk tisztelt írójával — sőt polémiát kezdeni sincsen szándékomban. De mert az említett közlemény részletesen foglalkozik egy debreczeni emberbaráti intézménnyel, arról szigorú bírálatot mond,

*Én nekem is ez a határozott meggyőződés. Szerk.

sőt a felett, — szerinte gyakorlatiatlan és állítólagos visszaélésekkel kapcsolatos alkalmazása miatt pálczát is tör: mint amaz intézmény, t. i. a „debreczeni ingyenkenyérosztó-bizottságnak” ez idő szerinti elnöke, e bizottság tagjai s az ingyenkenyérre adakozó nagyközönség iránti kötelességből, valamint e lap t. olvasói iránti tiszteletből kénytelen vagyok a t. emberbarát cikkére az alábbi három pontban válaszolni.

1. Csiky Lajos ur két debreczeni napi-lapban is megjelent emberbaráti cikkében elmondotta már ugyanezen budapesti észleleteit a szegény éhezőknek ottan miként történő táplálásáról, a tejnek és kenyérnek a helyszínén szigorú felügyelet mellett való elfogyasztásáról. És csodálatos, itt Debreczenben, az ingyenkenyérosztó-bizottságnak 150 tagja, sőt egyetlen adakozó, sem csatlakozott a kenyérnek nyomban a kiosztás után a helyszínén felügyelet mellett elfogyasztása eszméjéhez, ingyen tejkiosztó-egyesületnek alakítását pedig még maga cikkíró ur sem kísérelte meg. Ebből világosan megérthető, hogy mások az életviszonyok a fővárosban mint nálunk, mások a felfogások Budapesten és Debreczenben. Csiky Lajos ur budapesti észleletek alapján tett javaslatai tehát a debreczeni közönség előtt nem jutottak népszerűsége, mert egyik pontját sem fogadták el a két helybeli napilapban közölt cikkei folytán, még kevésbé számíthatnak azok sikerre a jórészt vidéki tagok által olvasott Debr. Prot. Lap vezércikkelye nyomán.

2. Azon unos-untalan ismételt állítás sem nyert beigazolást, hogy vannak az ingyen-kenyér jótéteményeiben részesülő szegények között olyanok, kik kezükbe kapott kenyérüket a pályinkásboltba viszik és ott pályinkáért eladják. Két ízben is felkértük az igen tisztelt tanár urat, hogy ha ilyen esetet tud, nyújtson alkalmat a bizottságnak arra, hogy az ily elvetemedett alkoholistát — a 900—1000 körüli naponként jelentkező gyermek és asszony nép közül eltiltathassuk s az ingyenkenyér jótéteményeiből örökre kirekeszthesük. De bizony a felfedezéssel adós maradt a t. cikkíró ur s a helyett vádjait újra felmelegítve adja elő — most már e lapok hasábjain. Hát ez kérjük szeretettel az emberek barátját, nem szép eljárás, megvádolni egy intézményt, annak szegényeit, — s a felszólításra, hogy bizonyítson, nem bizonyítani, hanem újra vádolni. Higyje meg t. Csiky Lajos barátom, hogy ezzel a pálinkás találmányával nem használt senkinek, sem a városnak, vagy közönségének, a becsületes embereknek, sem a rosszaknak, legkevésbé pedig önmagának, mert egy olyan valótlan állítás maradt rajta, melyet kénytelen lesz visszavonni.

3. Végül engedje meg t. Csiky barátom, hogy csudálkozásomat nyilvánítsam azon túlaradó dicséretiadak miatt, melyekkel a budapesti szabadkőművesek által alapított Izabella és Podmaniczky-utcai tej és kenyérosztási intézményekért rajong. Látja édes uram, mi debreczeni ingyenkenyérosztó-bizottság nem csak azt nem kutatjuk, milyen vallásu az a kenyérért jövő szegény, azt sem tudjuk vannak-e a nemes szívu adakozók és az ügybuzgó bizottsági tagok között szabadkőművesek, sőt őszintén bevallom, én eddig azt sem tudtam, hogy Csiky Lajos ur szabadkőműves! Most már tudom. De azzal sem törődöm, ha nem az.

Kettőnk között ez a különbség.

Az ég áldása velünk!

id. Komlóssy Arthur,
a debreczeni ingyen-kenyérosztó
bizottság elnöke.

KÜLFÖLD.

Hollandia és Magyarország.

Az amsterdami egyetemről. — Végszó.

XI.

Ha református egyház vagyunk — mondja — Kálvin tanai kell, hogy minden tekintetben irányadónk legyen, azon egy jótát változtatni sincsen joga senkinek (?) Kálvin iratát hajthatatlan szigorúsággal kívánja minden pontjában érvényesíteni.

A Szentírás — írja — kivétel nélkül, minden részében a Szent Lélektől ihletett, változhatatlan és hibátlan szavai Istennek. Minden különbség *Szentírás* és *Isten szava* közt elvetendő. A *Szentírásban* Isten mint föltétlen uralkodó és törvényadó lép fel; a ki az Ő szavának nem veti magát föltétlenül alá „*crimen laesae majestatis*“-t követ el. A tekintély nem csupán a benső tartalomra vonatkozik, a mely a szivben, mint isteni mutatkozik, mint az „éthís irány“ képviselői tartják; az ilyen felvétel által a saját érzésünk bíró gyanánt emeltetnek fel az Isten szava felébe. Nem volnánk mi bizonyosak, hogy a Szentírásban egy isteni levelet bírnak, a melyben a formát is tekintve, a legkisebb pontig minden teljes rendben van: úgy annak jó tartalma éppen oly kevésbé segítene nekünk, mint az örökösnek az a testamentom, a mely formájában megtámadható. Miként a forma és tartalom nem, — úgy az isteni és emberi oldal sem választható el benne, és az így határozott tévedésbe esik, a ki az emberi oldalt tekintve a kritikának jogosultságát elismeri, igénybe veszi.

„Az isteni kegyelem souverénitásban“ van kétségtelen hitünk, mely kegyelem tökéletes szabadságban öröktől fogva, a bűnösök tömegéből kiválasztott magának egy részt, hogy e kiválasztottakban önmagát megdicsőítse. „*De verkiezing is onze troost*“, „*geen Kristus pro omnibus*“ így ír „Het Calvinisme“ című munkájában.

Az Isten összes viszonya az emberekhez, — Kuyper szerint — mint jogviszony fogandó fel, mint a törvényadónak viszonya az alatt valóhoz, a bírónak az elítélthez.

Hollandiában „a vallásos ref. theologiai irány“-nak ugylátszik nagy jövője lesz. Nap-nap terjed azoknak a száma, kik Kuyper követői lesznek. Különösen az alsó nép osztályban van sok hive, de nem ritka azon lelkészek száma sem, kik időrő-időre hajlandók egész egyház községekkel a „Dolésrendek“-egyházához csatlakozni. 1885-ből akadt kezembe egy lap, melyben 18 ref. egyház nyilváníja ki egyszerre, hogy hajlandó a Kuyper-féle theológiát követni azon esetben is, ha az állam a rendes évi subtidiumot is meg fogja tőlök tagadni. Csaknem minden héten olvasható a lapokban, hogy itt-ott szaporodnak hivi a ref. vallásos iránynak. Utrechtben *domine van Meer* alakítja meg napjainkban a 4. paróchiát. A theologusok közt mozgalom indult meg ez ügyben, s fele kinyilatkoztatta, hogy a Kuyper-féle theol. irány követői lesznek.

Hogy meddig lesz ez így? azt csak a jövő felett lebegő lepel elvonása után tudnók megmondani. Lehet, hogy nem messze van az az idő ismét, mely egy másik nagy szellemet fog szülni, ki, mint hatalmas próféta, a lelkeket ismét más irányba fogja terelni. . . És ez Hollandiának a legnagyobb baja, forgácsolják széjjel az erőket

a helyett, hogy össze tartva küzdenének, az alkalmat mindinkább felhasználó, terjedő pápista had ellen!

* * *

Ugy látszik, hogy magyarjainkat nem érdekelte soha nagyon ez egyetem, az ottani tartózkodásokról és tanulmányaikról keveset szólhatunk. Stipendiumunk soha sem volt itt, s szegény ember ilyen drága városban nem élhet meg. Két magyar tanuló nevét találtam az egyetemi évkönyvben feljegyezve, az egyik Makkay Dániel 1676-ból és a másik 1899-ből Grün nevezetű orvos növendék.

Kutatásom eredményeül annyit tudhatok csupán felmutatni, a melynek egy egyetemi professor szivességéből tudomására jöttem, miszerint van az amsterdami egyetemen egy közhasznú stipendium melynek kamatai (300—500 frt.) tekintet nélkül bármilyen nemzetiségű, fakultásu, szegény, jó tanuló *ref.* ifjunak kiadatik. Ez egy egyesület, mely évenként 10—15 tanulót segít, a neve: „*Universiteits Vereeniging*“. Ez egyet nevére hivatkozandó, kérvényeket, szükséges bizonyítványokat (szegénységi bizonylat, ajánló levél, jeles bizonyítványok, latin nyelvű kérvény) az egyetem „*Rector Magnificusához*“ kell küldeni. (legkésőbb jul. 1.)

(Vége köv.)

Birtha József.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Emléket Dr. Bacsoni Lajosnak! Dr. Bacsoni Lajos, főiskolánknek legközelebb elhunyt kiváló és közkedveltségű tanára maradandó emléket állított magának főiskolánk történetében, melynek korszerű fejlesztésén törhetetlen energiával munkálkodott, kartársai kegyeletes emlékezetében, kiknek érdekeiért utolsó lehelletéig küzdött, barátai szeretetében, kiknek társas köreit szellemének kiapadhatatlan humorával anynyiszor derítette föl s tanítványainak hálás emlékezetében, kik benne egyik leghivatottabb vezéröket vesztették el. Állítsunk mi is emléket az ő nevének és szellemének, hogy a szivünkben őrzött áldó emlékezet mellett legyen külső látható jele is közöttünk az emléke iránt érzett kegyeletnek. *Állítsunk siremléket Dr. Bacsoni Lajosnak!* Kartársai és tanítványai, barátai és ismerősei s mindazok, kik az ő szellemének sugarainál olykor fölmelegedtek, rakjuk össze filléreinket s társadalmi uton állítsunk mi is a saját maga alkotta szellemi emlék mellett maradandó jelt az ő köztünk élő emlékezetének. Alig borult a sirhant elhunyt jeleskartársunk koporsója fölé, azonnal, önként, a szivek sugallatából indult meg az adakozás Dr. Bacsoni Lajos siremlékére. Ugy, hogy főiskolai tanárkarunk a saját indíttatásán kívül is szinte kötelezve érzi magát, hogy a *Bacsoni-emlék* ügyét kezébe vegye s felhívjon mindenkit, a ki szivében az elhunyt emléke iránt kegyeletet érez, hogy kegyeletes adományát a

„*Debreceni Protestáns Lap*“ kiadóhivatalához, *Karai Sándor főiskolai tanár* urhoz küldje be. A begyűlt adományokból, melyek a nevezett lapban fognak nyugtáztatni, első renden elhunyt kartársunk hamvai fölé hozzá méltó siremléket fogunk állítani, másodrenden az adományok megmaradt részéből a Boldogult nevére teendő főiskolai ösztöndíjalapítványt óhajtunk létesíteni. A hálás kegyelet örködjék boldogult kartársunk emléke fölött. Debrecen, 1902. febr. 12. A főiskolai tanárkar nevében. *Dr. Öreg János* igazgató.

— **Az „Igazmondó“ 2-ik évfolyama.** Ugy vagyunk értesülve, hogy közelget az idő, mikor ennek a hasznos és jó református néplap 2-ik évfolyamának az 1-ső száma *Budai János* szerkesztésében megjelenik. A katolikusok ma már nagyon jól értenek ahhoz, hogy miként lehet és kell vallásuk számára a köznépközött terjesztett katolikus szellemű iratok által propagandát csinálni. Hiszen e sorok írásakor is előttünk van egy olyan könyv, melyet ingyen osztogatnak Debrecenben is, gondoljuk másutt is a reformátusok között s a legvégén ez a felhívás olvasható: „*Kedves olvasó! Ha végig olvastad ezt a könyvet, add szívesen minél többeknek; olvassák el ők is!*“ S ennek a 220 lapra terjedő műnek a címe: „*A lourdesi Boldogasszony!*“ Mondjunk még többet . . . ? Igen! mondunk: igyekezzenek lapunk olvasói az „Igazmondót“ hiveink köreiben terjeszteni. Népünk ma már, Istennek legyen hála! olvasni akar; de, mert az olvasmányokban még válogatni nem tud, nekünk kell számára e tekintetben gondoskodni. E célra ajánljuk az „Igazmondót“, mely első évi pályafutása alatt meggyőzött bennünket arról, hogy a mi népünknek való egészséges szellemi táplálékot nyújt.

— **Az egyházkerületi elnökség a kultuszminiszternél.** Főtiszteletű *Kiss Aron* püspök ur és Gróf *Dégenfeld József* egyházkerületi főgondnok, magok mellé vévén *Dóczy Imrét* az egyházkerületi középiskolák felügyelőjét folyó hó 12-én utaztak fel Budapestre a célból, hogy a tervezett internatus felépítéséhez egyszersmindenkorra szóló államsegélyt kérjenek a kultuszminisztertől. Kivánjuk, hogy fáradozásukat siker koronázza! Noha mi ebben a sikerben teljességgel nem bízunk. Magában a miniszterben ugyan kétségtelenül megvan a jóakarát s igaz liberális gondolkozásához sem fér szó, ahhoz is van érzéke, hogy mérlegelni és méltatni tudja azt a kultur-missiót, melynek a debreceni kollégium magyar nemzeti szempontból szolgáltatásban áll: de mindez csak egyéni dolog s, mint miniszternek számolnia kell a helyzettel s ez-ma nálunk éppen nem mondható kedvezőnek a protestáns érdekek istápolására. Adja az Isten, hogy ne legyen igazunk!

— **Dr. Heiszler József utódja.** A mint a hirt veszszük e hó 9-én dombradi lelkészszé, meghívás útján: Somogyi József kisvárdai lelkész választatott meg.

— **Pályázat ev. ref. missionáriusi állásokra.** Tiszteletes *Hamborszky Gyula* peckville-i ev. ref. lelkész ur megbízásából pályázatot hirdetek több amerikai ev. ref. missionáriusi lelkészi állásokra, melyek most vannak szervezés alatt. Javadalom: szép lakason kívül 800—1200 dollár (4000—6000) és a szokásos stóla t. i. keresztelés: 2 dollár, e-ketés: 5 dollár. Az utiköltség Budapesttől az állomásig megfizettetik. Ajánlatokat s kérdezősködő leveleket ily címre kell írni: *Rev. Julius*

Hamborszky Peckville, Pa. Szentleányfalva (Arad) 1902. febr. 12. Juhász Sándor, ev. ref. lelkész.

— **A Dr. Bacsoni Lajos siremlékére** lapunk kiadóhivatala eddig a következő adományokat vette: A sárospataki főiskola tanári kara 50 k., Dr. Márk Ferencz Okány 3 k., Szele György Bakonszeg 4 k., Szőke József Nagy-Géc 3 k., Major Gyula Paptamási 2 k., Dóczy Imre Debrecen 20 k., Sass Béla Debrecen 20 k., Eröss Lajos Debrecen 20 k., Karai Sándor Debrecen 20 k., Debreceni Protestáns Lap 10 k., Csiky Lajos 10 k., A debreceni főiskolai tanári kar koszorujára befolyt összegből megmaradt 11 k. 64 fill. Összesen: **173 k. 64 fill.**

— **Hagyomány bibliavásárlásra.** Özv. Czibere Györgyné 100 koronát hagyományozott a mikolai ref. egyháznak a confirmandusok bibliával való ellátása céljából.

— **Kegyes adományok a Gégényben (Szabolcsm.) építendő új ev. ref. templomra:** Dr. Darányi Ignác Budapest 10 k. Gróf Tisza István Budapest 10 k. Kállay András Nyiregyháza (Szabolcsm.) gyűjtő ivén: Kállay András 20 k. Br. Feilitzsch Berthold 10 k. Br. Radvánszky György 10 k. olvashatatlan aláírás 5 k. N. N. 5 k. ifj. Szunyogh 5 k. Liptai Jenő 5 k. Dr. Kállay Rudolf 5 k. Lázár Kálmán 5 k. Korniss 5 k. Hrabovszky Relli 5 k. Megyery Géza 5 k. Kovács István 5 k. Sarvay János 3 k. Tóth Pál 2 k. Bodó Pál 2 k. Mikecz Dezső 2 k. Sipos Béla 2 k. Korniss Géza 2 k. Szikszay Pál 5 k. Borbély Gáspár 2 k. Meskó László 4 k. Fejér Imre 3 k. Palaticz Lajos 4 k. Dr. Diesöfi Sándor 4 k. Böszörményi Kornél 4 k. Merle Adolf 5 k. Meskó Elek 4 k. összesen 138 k. adorjánházai ref. egyház (Veszprémm.) gyűjtő ivén: Ref. egyház 1 k. Erdély Gábor gondnok 20 fill. Erdély Gáborné 10 fill. Remete György 10 fill. Molnár Mihály 20 fill. Takács István 40 fill. Kenesey Sándor 10 fill. Remete Sándor 10 fill. Márton József 20 fill. Márton Pál 20 fill. Kántor Ignáczné 10 fill. Fülöp Lajosné 10 fill. B. Szalóki Lajos 10 fill. Márton Sándor 10 fill. Szalóky Sámuelné 10 fill. Szalóky Dénes 10 fill. Balla Sándorné 8 fill. Novák János 10 fill. Fülöp Gyuláné 20 fill. Molnár Netti 10 fill. Molnár Pál 20 fill. Lőke Lajos 20 fill. Demjén Gyula 10 fill. Szalóky Gyula 20 fill. F. Szalóky Dániel 20 fill. Ferenczi Dániel 10 fill. Ferencz Miklós 10 fill. Balla Dénes 10 fill. Márton Károly 10 fill. Kovács Károly 10 fill. Buzás Károly 10 fill. Gyömöresy Lajos 10 fill. Kovács Gábor 10 fill. Fülöp Sándor 10 fill. Burján Károly 10 fill. Erdély Ferencz 10 fill. Miháka János 10 fill. Márton Dénes 20 fill. Szakál Sándor 10 fill. Csomasz Dániel 10 fill. Márton Gábor 10 fill. ifj. Gyömörey Károly 20 fill. Burján János 10 fill. Csomasz Ferencz 10 fill. összesen 6 k. 76 fill. (Folyt. köv.)

Szerkesztői üzenet.

F. I. Krassó. Jönni fog változatlanul. — N. K. Makó. A cikket köszönöm; fel fogom használni. A mi a cserepéldányt illeti, — vidéki politikai lapokkal, bármilyen kitünően legyenek is azok szerkesztve, csereviszonyt sajnos! fent nem tarthatunk. Ennek több oka van, minnek felsorolására ez a hely nem alkalmas. Különben jó ízű soraidból látom, hogy te ma is a régi áldott kedélyvel vagy megáldva! Legyen gondod az Istennek ezen megbecsülhetetlen nagy áldására! Többet ér az ilyen kedély a Csímborassó csucsóig érő bölcseségnél, melyben az írás szerint, sokszor sok busulás vagy. Rég nem találkoztunk; pár évvel ezelőtt egyik közös barátunk által üzenetet küldtem hozzád, melynek folytán tudattam veled, hogy egykori örökségi ügyben tett utazásod s átélt vig napjaid élénken emlékezetemben maradtak a mit azonnal bebizonyítanék előtted, ha vagy nálam, vagy Vince Ödönnél, vagy Lévai Miskánál, vagy Bethlendi Sándornál, vagy a buttonyai papnál valahogy találkozhatnánk! Nem vagy rá kíváncsi!? Egyébként áldjon meg a jó Isten kedves

barátom minden áldásaival! — Z. K. Békés-Szentandrás A mint terünk engedi, azonnal ismertetni fogjuk. Sajnáljuk, hogy eddig is nem tettük; de ez a rovat mostanában annyira le van foglalva, hogy kénytelenek vagyunk késlekedni.

Tartalom-jegyzék: A jogi szakoktatás reformja s a jogakadémiák sorsa. Dr. Bartha Béla. — A számok világából. Vincze Ödön. — Kötelességmulasztás-e vagy kötelesség? Sarkady N. Imre. — Szerk. — Tanügy: Reform. hit-hűség és áldozatkészség. Padrah Sándor. — Közzéleltünk: „Szobrot Kálvinak” Szentmiklósy József. — Türe Kálvin emlékezete szobrot? Historicus. — Emberbaráti szeretet. id. Komlóssy Arthur. — Külföld: Hollandia és Magyarország. Birtha József. — Külföldi élekek.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Fályásat

a debreceni ev. ref. főiskola jogakadémiáján betöltendő közigazgatási jogi tanszékre.

A betöltendő tanszék tárgyai:

1. A magyar közigazgatási jog.
2. A magyar állam statisztikája.
3. Az európai államok statisztikája.
4. Az államszámviteltan.

A heti óra szám maximuma speciál collegiumokkal együtt 10. — Megkivántatik az államtudományi doctoratus és az egyetemi magántanári képesítés, vagy a közigazgatási jogból, vagy a statisztikából; amennyiben ez a képesítés hiányzanék, ennek megszerzése a tanszék elfoglalásától számított 2 év alatt kötelező.

Csak ev. ref. pályázók pályázata vétetik figyelembe. A megválasztandó tanár az országos

tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja lesz, s hivatalát 1902. szeptember 1-sején tartozik elfoglalni. Szakkörébe vágó értekezés megtartásával.

Javadalmazás:

a) Rendes tanári fizetés évenként 4000 (négyezer) korona; amennyiben azonban a megválasztandó tanár az említett egyetemi magántanári képesítéssel még nem bírna, annak megszerzéséig fizetése csak 3000 (háromezer) korona lesz.

b) Öt évenként öt ízben 200 korona korpótlék, szabályaink értelmében azonban a közvetlenül megelőzőleg megszakitás nélkül máshol eltöltött rendes tanári idő a korpótlék jogosultság szempontjából beszámíttatik. Az 1897. évi 183. sz. a. kelt egyházkerületi határozat értelmében a korpótlékoknak 200 koronáról 400 koronára való felemelése kilátásba van helyezve.

c) Évi 800 (nyolczszáz) korona lakáspénz.

A pályázati kérvények a keresztlevéllel, életrajzi vázlattal, a védkötelezettség teljesítését igazoló bizonyítvánnyal, a képesítést igazoló okmányokkal, az eddigi alkalmazásról szóló bizonyítványokkal és az irodalmi működést feltüntető iratokkal felszerelve a tiszántuli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe az 1902. év április hó 5. napjáig adandók, illetőleg küldendők be.

Debreczen 1902. február.

Kiss Aron
püspök.

Uj udvari szállító.

Jó hírnevéről általánosan ismert

NEUMANN M.

Magyarország legnagyobb és legrégebb férfi-, fiu- és gyermek ruha cégének

a csász. és kir. udvari szállítói czim

adományoztatott.

— E kitüntetés a cég valamennyi üzletére kiterjed. —

A debreczeni üzlet:

Főtér, a magy. kir. postával szemben van.